

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक

आनन्द भूमि

२०६५ गुरु पुन्ही- अषाढ पूर्णिमा वर्ष ३६ अंक ३
बु.सं. २५५२

ने.सं. ११२८

The Ananda Bhoomi (Year 36, Vol. 3)
A Buddhist Monthly : July/Aug 2008

प्रमुख सल्लाहकार:

भिष्णु कुमार काश्यप महास्थविर (अध्यक्ष, आ.कृ.वि.गुठी)

सल्लाहकार:

भिष्णु धर्ममूर्ति (सचिव, आ.कृ.वि.गुठी)

व्यवस्थापकहरू:

भिष्णु अस्सजि, भिष्णु पियदस्सी, श्रामणेर अशोक
आनन्द कुटी विहार, ४२७५४२०

व्यवस्थापन सहयोगी:

जोतिक, मिलन, सुमेध
जुजुभाई तुलाधर (कालोपुल), संघरत्न शाक्य (फसिकेब)

आवरण सज्जा:

फल समान शाक्य, उकुबहाल (यतालिवि)

वितरक

अरुण, उर्मिला

लेखा व्यवस्थापन:

भिष्णु प्रज्ञारत्न, सुरेश महर्जन, स्वयम्भू

सम्पादन सहयोगी:

जनक
शान्तिवन, गोदावरी

सम्पादक/प्रकाशन संयोजक:

कोण्डन्य
बुद्ध विहार भृकुटीमण्डप, ४२२६७०२

वितरणार्थ सहयोगीहरू:

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (श्रीघोषः), भिष्णु मैत्री महास्थविर (लुम्बिनी),
भिष्णु बोधिज्ञान, भिष्णु पदुम, भिष्णु मिलिन्दो, श्रामणेर कुमारजीव,
हरिगोपाल महर्जन, श्रामणेर उदेन, अ. इन्द्रावती, सत्यना शाक्य, सुश्री वीणा
कंसाकार, सुश्री शकुन्तला प्रधान, श्रीमती केशरी बज्राचार्य, शाक्य वाच शप-
बनेपा, सुवर्णमुनि शाक्य (भैरहवा), नरेश बज्राचार्य, विद्यादेवी शाक्य (बुटवल),
याम शाक्य (वेणी), सर्जु बज्राचार्य (पाल्पा), उत्तममान बुद्धाचार्य (पोखरा),
कृष्णप्रसाद शाक्य (बागलुङ्ग), विजय गुरुङ्ग (लमजुङ्ग), शेखर शाक्य (नारायणगढ) ।

मुद्रण:

सुप्रवाह प्रकाशन प्रा. लि. - ४२८०६९४, ४२७३९८३

प्रकाशक:

आनन्दकुटी विहार गुठी
आनन्द कुटी विहार, स्वयम्भू, फोन: ४२७५४२०

का.जि.द.नं. ३४/०३४/०३५/म.क्षे.हु.नि.द.नं. ७/०६१/६२

वार्षिक रु १५०/-

एकप्रति रु १५/-

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गरौं

बुद्धवचनमृत

अभित्थरेथ कल्याणे पापा चित्तं निवारये ।
दन्धं हि करोतो पुञ्जं पापस्मिं रमती मनो ॥
सक्दो चाँडै चाँडै नै कुशल कर्महरू सम्पादन गर ।
अकुशल पापकर्मबाट चित्तलाई हटाउ । ढिलो गरी कुशल
पुण्य गर्दा अकुशल क्षेत्रमा मन आसक्त हुन सक्दछ ।

उट्टानवतो सतिमतो सुचिकम्मस्स निसम्मकारिनो ।
सञ्जतस्स च धम्मजीविनो अप्पमत्तस्स यसोभि वड्ढति ।
सदा उद्योगी, स्मृतिवान भएर राम्ररी असल काम
गर्नेको, इन्द्रिय संयम गरी, धर्मपूर्वक जीविका गरी अप्रमादी
हुनेहरूको यश प्रशंसा वृद्धि हुन्छ ।

—धम्मपद

सम्पर्क कार्यालय

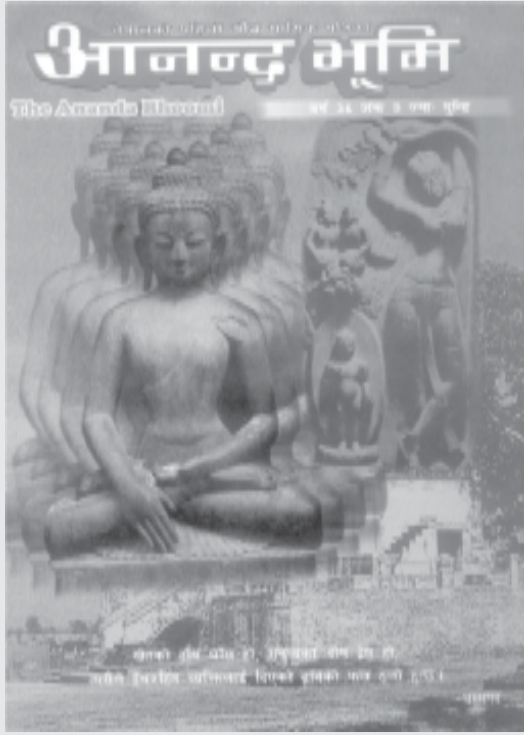
आनन्द भूमि

आनन्द कुटी विहार गुठी, पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं ।

फोन: ४२७५४२०

E-mail : anandakutivihar@ntc.net.np

गताङ्कमा प्रकाशित

सबैले पालना गरुं

श्री प्रसाद उपाध्याया धिमिरे
एस पी [आसा]

बुद्धको जन्म हो आज सबैले मनमा लिउ
हिंसागरेर क्वै हुन्न मनमा यै कुरा गुनु

इतिहास बचाएरका कृयाशिलहरू सबै
हिंसाको मार्गमा बस्ने विलाएर गए कतै

सम्भ्रुउँ अंगुलिमाल कस्तो हिंसक त्यो थियो
बुद्धको शान्तिको पाठ लिएपछि सुखी भयो

भगवान भए बुद्ध शान्तिको मार्गमा वसी
गरेर बकुल्ला भाव कही हुदैन उन्नती

नेपालको कयौं काल हिंसा र त्रासमा वित्यो
अन्त्यमा शान्तिको मार्ग लिएपछि न ठिक्कभो

वचन बुद्धको आज चिन्तन सबले गरुं
स्वार्थको भाव त्यागेर शान्तिको कामना गरुं

मन बुद्धि सबै आज अर्पण बुद्धमा गरुं
वचन बुद्धको आज सबैले पालन गरुं

विषय-सूचि

क्र.सं.	विषय	लेखक	पृष्ठ
१.	सम्पादकीय		३
२.	सात संयोगको दिवस - आषाढ पूर्णिमा	- देवेन्द्रराज शाक्य	४
३.	धर्मचक्र प्रवर्तन दिवस अर्थात् धर्मरूपी चक्र घुमाइएको पर्व	- कोण्डन्य	९
४.	बुद्ध र बुद्धधर्मबारे छोटो चिनारी	- घनश्याम राजकर्णिकार	१२
५.	हृदय परिवर्तन	- भिक्षु खेमिक	१४
६.	एकै भगवानका एउटै धर्म	- डा. गणेश माली	१५
७.	धर्म र जीवन	- भिक्षु कोलित	१६
८.	The Religion of Tathagata	- Prof. Suwarna Shakya	१८
९.	परियत्ति शिक्षा	- निरोज कारंजीत	२०
१०.	शान्तिका लागि परियत्ति शिक्षा	- रामदेवी महर्जन	२०
११.	विश्वधर्मता	- भिक्षु धर्ममूर्ति	२१
१२.	मेरो मौनता	- केशवजङ्ग पाण्डे	२२
१३.	Your Questions: My Answers - 7	- S.N. Goenka	२३
१४.	नेपाल यो हाम्रो बुद्धको देश	- केशवजङ्ग पाण्डे	२४
१४.	बौद्ध गतिविधि		२५

सम्पादकीय

आसक्तिले शान्ति खलबलिन्छ

मानव जीवन जीवन्त रूपमा त्यतिवेलासम्म निरन्तर यात्रामय तरहमा अगाडि बढिरहेकै हुन्छ, जतिवेलासम्म उसमा चेतना विद्यमान रहिरहने हुन्छ। अर्को अर्थमा मानव जीवनभित्र जतिवेलासम्म श्वास-प्रश्वास प्रकृत्याले निरन्तरता पाइरहेको हुन्छ, रक्तसंचार प्रणालीले स्वचालित तरहमा चर्या गरिरहेको हुन्छ, त्यतिवेलासम्म हामी बाँचिरहेका हुन्छौं, चेतनशील रूपमा विद्यमान हुन्छौं। जीवन जीवन्त भएर गन्तव्यतिर उन्मुखरत नै रहन्छ। बरु सफलता प्राप्ति र असफलता प्राप्तिमा भिन्नता हुनसक्छ, शान्ति प्राप्ति र अशान्ति व्याप्तिमा अन्तरता हुनसक्छ, धन कुवेर हुनु वा गल्ली सडकमा भौतारिने खाते हुनसक्छ, प्रतिष्ठित व्यक्तित्व वा सर्वत्र निन्दित-आतंककारी हुनसक्छ, शुद्ध-त्यागी वा अशुद्ध-भोगी हुनसक्छ, राजा वा रंक हुनसक्छ, शासक वा शासित हुन्छ, यानि की मानव वा दानव, मानव अधिकारवादी-व्यवहारतः वा मानव अधिकार हननवादी, समस्तमा भन्नुपर्दा शान्त वा अशान्त कुनै न कुनै रूपमा जो कोही अगाडि बढिरहेकै हुन्छ।

जुनसुकै रूप-स्वरूपमा भएपनि अगाडि बढ्नु जीवनको स्वभाव हो, यदि हामीले यथार्थतालाई साक्षीभावले विचार-चिन्तन गर्ने हो भने। स्वभावजन्य कुराहरू भलै परिवर्तित रूपमा किन नहोस्, एकपछि अर्को गर्दै अगाडि त बढिरहने नै हुन्छ। मृत्युको घडी नआउन्जेल यात्रामय रूपमा किन नहोस् जीवन जीवन्तभई अगाडि बढिरहन्छ, रोक्नु वा ठप्प हुनुमा जीवनको अन्त्य हुन्छ वा जीवन्ततालाई त्यागी मृत्यु-मरणलाई वरण गर्नुभै आत्मसात गरेको घडी हुन्छ। नमरुन्जेल मानिसलाई के हुनु छैन र ? के प्राप्त गर्न मन लाग्दैन र ? प्राप्तिकै नाममा मानवले के गर्न पो छोडेको छ ? शान्ति र आध्यात्मिक चिन्तनको विकासका लागि मानवले जस्तो कडा परिश्रमण र जीवन उत्सर्ग गर्ने अरु कुन प्राणी छ र ? यसरी नै भौतिक विकास, अराजकता, आतंकवाद, मानव समुदायकै लागि इतिहासमा कलंकितपूर्ण अमानवीय-निकृष्ट विधि व्यवहार गर्नमा पनि स्वयं मानव नै चरमचुलीमा रहेको देखिन्छ। बुद्धभाषामा भन्नुपर्दा आखिर यी सब मानवले तृष्णाजन्य कुरालाई व्यवस्थित एवं नियन्त्रित रूपमा अगाडि बढाउने वा सही उपभोग गर्न नसक्नाले नै भइरहेका हुन्।

धम्मपदअनुसार कुनैपनि वृत्ति प्रथमतः मानव मन-मस्तिष्कमा उत्पन्न हुन्छ, त्यसैले मन नै सबै प्रवृत्तिको निर्माता हो, जसअनुरूप मनले नकारात्मकप्रति मोह-मूढित, राग-रंजित एवं द्वेष-दूषित तरहमा अगाडि बढिरहने हुन्छ। यतिवेला हामी दोषयुक्त मनले बोल्छौं वा कुनै क्रिया-कर्म गर्छौं भने दुःखले ठीक त्यसरी अनुसरण गर्छ की जसरी भारतयुक्त बैलगाडाको चक्का (पांग्रा) ले उसलाई पछ्याइ रहेको हुन्छ। विडम्बना त्यो भारतयुक्त चक्काको वारेमा मानवलाई सोच-विचार गर्ने फूर्सद नै हुँदैन, कसैले औल्याइदिए पनि मेरो गोरुको मोल बाह्र टक्का भन्नेसरी लिङ्गेडिपिमा अडिग रहने दुर्भानायुक्त प्रवृत्ति हावी भइराख्छ। वस्तुतः यो वृत्तिले अन्ततः मानवलाई दुःखित एवं अशान्त नै तुल्याइदिने हुन्छ।

जीवन निर्वाहका लागि आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिका खातिर मानवको प्रयास हुनु नितान्त आवश्यक छ, तर आध्यात्मिक सोच अनुरूप सामान्य आवश्यकता पूर्तिगर्ने जुन चाहना-लगाव हुन्छ, त्यो प्राप्तार्थ जुन तरहले मानव-मस्तिष्कमा तीव्र उत्तेजना सिर्जना हुन्छ, त्यसलाई तृष्णा नै भनिन्छ। भलै हामी साधारण प्यासमा तृष्णा छैन भनौला, तर तीव्र प्यासमा जुन व्याकुलता छाएको हुन्छ, त्यस प्रकारको व्याकुलता साधारण वा सामान्य

प्यासमा हुँदैन। त्यसैले तृष्णा र आसक्तिलाई समानार्थी रूपमा परिभाषित गरिन्छ। आसक्ति र तृष्णा जति गहिरो र कडा हुन्छ, त्यति नै दुःख पनि गहिरो हुन्छ, यसै प्रकृत्या दुःखको मूल कारण बन्दछ। मानव जीवन-पात्रमा भरिएको मधुर अपितु मादक विष हो- तृष्णा। यसलाई नबुझिंदा हामीले स्वाभाविक प्रकृत्यालाई समेत भुल्ने हुन्छौं र त अष्टलोक धर्मलाई पनि सरासर बिसिने गर्छौं।

सुख-दुःख, एश-अपएश, निन्दा-प्रशंसा, लाभ-अलाभ यी प्रकृत्या चक्रिय पद्धतिअनुरूप परिवर्तित तरहमा तरङ्गित भइराख्ने हुन्छ, जसरी प्रकृतिले प्राकृतिक तरङ्गमय रूपमा छलाङ्ग मारिरहेको हुन्छ, त्यसरी नै कहिले घाम त कहिले पानी, कहिले दिन त कहिले रात, सफलतासँगै असफलता, विकाससँगै विनाश, जीवनसँग मृत्यु भै एकाबद्ध रूपमा अगाडि बढिरहने हुन्छ। यसमा कसैले एकरूपताको निरन्तरताका लागि चाहे सत्ता र शक्तिको प्रयोग-दुरुपयोग गरेरै किन नहोस्, लादने, दबाउने, मुख थुन्ने, वैचारिकतामा ताला लगाउने, मै हुँ, ममा सबैको समर्थन छ, भन्नाको खातिर मान, मर्यादा, सम्मान, अभिनन्दन, स्तुतीमय कृत्याकलाप गर्ने-गराउने जस्ता धृष्टतापूर्ण चेष्टा गरेतापनि आफैभित्र परिवर्तनमुखी भाव सिर्जना हुनगर्दै विराट परिवर्तन हुने हुन्छ, तर मानव दुर्गुणता गजबको हुँदोरहेछ की फुस्रो मानमर्यादा जुन सत्ता र शक्तिको आडमा अगाडि बढिरहेको हुन्छ, त्यसलाई निरन्तरता दिन उ जे पनि गर्न तयार हुन्छ भने उसका आसेपासेहरू पनि त्यसै वृत्तलाई घुमाउने चक्करमा लाग्नाले सत्तासीन त्यो व्यक्तिलाई धरापमा पार्न सफल हुने गर्दछ। परिणामतः उसले विगतलाई बिसैर भविष्यलाई वास्ता नगरी वर्तमान आफ्नो स्वार्थजन्य आसक्ततायुक्त सत्तामोहले मूढित भई त्यसलाई जोगाउन उसले नकारात्मक रागले रंजित एवं द्वेषले दूषितभई जुन प्रकृत्या अपनाउने हुन्छ अन्ततः त्यसको परिणाम भयावह हुन्छ भने यसको प्रभाव जताततै छुचल्किने हुन्छ। यतिवेला सत्ता लोलुपातायुक्त मानमत्ता कति भयंकर र खतरानाक हुन्छ भन्ने सावित हुन्छ। यथार्थतः आज मानमत्ता-सत्तामत्ता खतरानाक रोग सावित भएको स्वयंसिद्ध तथ्य हो। यस रोग गल्ली-सडकदेखि दरवार-महल, धर्म, समाज, राजनीति, भाषा, संस्कृति, भेषभूषा अन्तर्गत यत्रतत्र सर्वत्र भाइरस व्याप्त हुनेभै संक्रमण भइरहेको कुरालाई कसरी नकार्ने ?

आसक्त वा तृष्णा चिलाउने खटिरा हुन्। जस्लाई चिलाउँदै जाँदा आनन्दप्राप्तिसँगै घाउ बढाउने कार्य हुन्छ। आसक्ति प्यास हो, जुन मेटाएर मेटिदैन बरु भूखमा परिणत हुँदैजान्छ। तृष्णा घाउको पीप हो, जुन पीपको व्याप्तिसँगै विष फैलिने हुन्छ। आसक्ति त्यस्तो हुन्छ जुन विशाल क्षितिजलाई छुन्छु- समाउन्छु भनेर दौडिरहेको हुन्छ, परन्तु यसको अन्त नहुने हुँदा जितिसुकै वेग र गतिमा दौडिदै गएतापनि क्षितिज र हामीबीचको अन्तरता जस्ताकोतस्तै रहिरहने हुन्छ। यावत् तृष्णाजन्य वा आसक्तिजन्य कुरालाई आज प्रत्येक व्यक्ति चाहे धार्मिक, सामाजिक, राजनैतिक वा राजा-महाराजा त्यागी, भोगी, खाते नै किन नहोस् सबैले सजग र सतर्कता अपनाउने पर्ने हुन्छ, यसैमा सबैले सुख र शान्तिमय तवरमा श्वास फेर्नसक्ने हुन्छ, यसो भन्दा अत्युक्ति होला र ?!

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका "आनन्द भूमि"लाई यसरी सहयोग गरौं :

- † यहाँहरूबाट सक्दो कुनैपनि सहयोग गर्नुहोस् ।
- † लेखक वर्गले बुद्ध, बुद्धधर्म, बौद्ध संस्कृति एवं दर्शन, साहित्य र इतिहास, धार्मिक तथा सामाजिक परिवर्तन विषयक जानकारीमूलक, खोजअनुसन्धानमूलक, सृजनात्मक लेख, रचना, कथा, निबन्ध, कविता आदि पठाऔं (प्रकाशित लेखरचनासम्बन्धी जिम्मेवारी स्वयं सम्बद्ध लेखकनै हुनेछ ।) ।
- † आ-आफ्ना क्षेत्रहरूमा हुने भएगरेका गतिविधिलाई समयमै फोन, फ्याक्स, पत्राचार, ईमेलबाट जानकारी गराऔं ।
- † निरन्तर सम्पर्कमा रही सल्लाह, सुझाव तथा रचनात्मक प्रतिक्रियाद्वारा सूचित गरौं ।
- † वार्षिक ग्राहक भएर, अरूलाई ग्राहक बनाउने र ग्राहक हुन प्रेरित गरौं ।
- † उद्योगपति तथा व्यापारी वर्गबाट आफ्नो व्यावसायिक विज्ञापन उपलब्ध गराऔं ।
- † श्रद्धालुहरूबाट शुभकामना, श्रद्धाञ्जली तथा अन्य विशेष उपलक्ष्यका अवसर पारी विज्ञापन उपलब्ध गराऔं ।

सम्पर्क :

आनन्द भूमि

आनन्द कुटी विहार गुठी

पो.ब.नं. ३००७, काठमाडौं । फोन: ४२७१४२०, E-mail : anandakutivihar@ntc.net.np

लेख, रचना, समाचारका लागि यसमा पनि सम्पर्क गर्न सकिने :

बुद्ध विहार भूकुटीमण्डप

पो.ब.नं. ९९३, काठमाडौं । फोन: ४२२६७०२, E-mail : sukhi@ntc.net.np

नविकरण गर्ने बारे सूचना !!!

नेपालको पहिलो ऐतिहासिक बौद्ध मासिक आनन्द भूमि पत्रिकाको वार्षिक ग्राहक अवधि सकिएका ग्राहक महानुभावले नविकरण गर्नु हुन हार्दिक अनुरोध गर्दछौं ।

सम्पर्कको लागि :-

काठमाडौं- आनन्द कुटी विहार स्वयम्भू, बुद्धजयन्ती समारोह समिति / श्रीघःज्ञानमाला भजन / ललितपुर- भिक्षु पञ्जारत्न, सुमंगल विहार / भिक्षु चन्द्रिमो, वेलुवनाराम / भिक्षु गौतम श्रीःघ विहार / अनगारिका ईन्द्रावती, धर्मकिर्ति विहार, नःघल / बीणा कंसाकार, बौद्ध महिला संघ, नेपाल / गणेश माया महर्जन, बलम्बु / प्रदिप शाक्य, पवन कुमार तुलाधर, राजमती सफू धुकू, थायमदु, घोषक प्रदिप शाक्य / हेराकाजी सुजिकार, नागवाहाः / राम शाक्य, मणिमण्डप महाविहार, / अ. जाणवती, भास्सरा स्कूल, पूर्णचण्डी / सरिता अवाले ग्वाको / शाक्य वाच शप-बनेपा / भक्तपुर- रामकृष्ण वैद्य, गणेशमान श्रेष्ठ, मुनि विहार / संघरत्न शाक्य, खौमा / तीर्थराज वज्राचार्य, मिनिबस पार्क / लुम्बिनी- भिक्षु मैत्री महास्थविर / बुटवल- नरेश वज्राचार्य / सुश्री विद्यादेवी शाक्य / भैरहवा- सुवर्णमुनि शाक्य बनेपा- सुनकेशरी श्रेष्ठ / पाल्पा- सर्जुवर्जाचार्य / पोखरा- उत्तममान बुद्धाचार्य / बेनी, म्याग्दी- याम शाक्य / बागलुङ्ग- कृष्णप्रसाद शाक्य / नारायणगढ- शेखर शाक्य / वीरगञ्ज- चक्रवहादुर शाक्य / विराटनगर- मोहनप्रसाद शाक्य / धरान- नीलकुमारी शाक्य / धनगढी- प्रेमकुमारी तुलाधर / हेटौँडा- गौतमराज शाक्य, पवन शाक्य / गोरखा- मोहनरत्न शाक्य / लमजुङ्ग- विजयबहादुर गुरुङ्ग / वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत- वसन्त थापा मगर / उर्लाबारी, मोरङ्ग- मनोज शाक्य

सात संयोगको दिवस - आषाढ पूर्णिमा

बौद्ध जगतमा आषाढ पूर्णिमाको दिन निम्न सात संयोग परेकोले यस दिनलाई विशेष दिन मानिएको छ । सात संयोग यस प्रकार छन्:- १) बोधिसत्वको गर्भ प्रवेश, २) महाभिनिष्क्रमण, ३) धर्मचक्र प्रवर्तन, ४) वर्षावास, ५) यमक प्रातिहार्य, ६) अभिधर्म देशना र प्रथम संगायना । उपरोक्त घटनाहरूलाई छोटकरीमा वर्णन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

१) बोधिसत्वको गर्भ प्रवेश

महारानी महामाया देवी शीलवती थिइन् । शीलपालन गरी नित्य पूजा पाठ गर्नु उनको दैनिक चर्या थियो । जातक अष्टकथामा उल्लेख भएअनुसार एक दिन उनी सुतिरहेको अवस्थामा एउटा अनौठो कल्पना नै नगरिएको सपना देखिन् । सपनामा उनले आफू एउटा हिरा ज्वहारात तथा रंगीचंगी फूलमालाले भव्य रूपमा सजिएको पलंगमा सुतिरहेको र त्यसबेला देवलोकबाट चारजना देवगण आई आफूलाई उक्त पलंगसहित हिमालय पर्वतमा लगी महाशाल वृक्षमुनि मनोशिला आसनमा राखे तत्पश्चात् देवकन्याहरू आई महारानीलाई अनोतप्त दहमा नुहाई दिए र आवश्यक श्रंगार गरी कनक विमानमा पूर्वतिर शीर लगाई सुताए । त्यसै समयमा तुषित देवलोकमा बस्ने श्वेतकेतु बोधिसत्वले सेतो हात्तीको रूप धारण गरी सेतो कमलको फूल लिएर आफू सुतिरहेको पलंगलाई तीन पटक परिक्रमा गरी दाहिने काखिमुनिबाट गर्भमा प्रवेश गरे ।

भोलिपल्ट महारानीले महाराज शुद्धोदनसमक्ष गएरालि आफूले अचम्मको सपना देखेको बताए । महारानीले देखेको सपना शुभ अशुभ के हो ? बुझ्न महाराजले वरिष्ठ राजपुरोहितहरूलाई बोलाए । महारानीले आफूले देखेको सपना बारे राजपुरोहितहरूलाई पनि सबै कुरा बताइन् ।

सबै कुरा सुनेबुझेपछि राजपुरोहितहरूले विनम्रतापूर्वक विन्ति गरे - महाराज ! महारानीले देख्नुभएको सपना अति शुभलक्षणको छ । दश महिनापछि महारानीको कोखबाट एउटा सर्वगुणसम्पन्न, जो अस्त्रशस्त्रलगायत सम्पूर्ण विद्यामा पारंगत हुने लक्षणयुक्त बालकको जन्म हुनेछ । उक्त बालकले राजकाज सम्हालेमा चक्रवर्ती राजा हुनेछ, राजपात त्यागी सन्यासी बनेमा सम्यक् बुद्ध बन्नेछ ।

बोधिसत्वले महामाया देवीको गर्भ प्रवेश गरेको दिन आषाढ पूर्णिमाको दिन थियो ।

२) महाभिनिष्क्रमण

■ देवेन्द्रराज शाक्य, बुटवल

सानैदेखि ध्यानी गम्भीर बालक सिद्धार्थको उमेर जतिजति बढ्दै गयो, उतिउति उनमा पनि गम्भीरता बढ्दै गयो । उनको गम्भीरपनाबाट ध्यान हटाई राजपि सुखसयलमा रमाओस् भन्ने इच्छाले बाबु शुद्धोदनले मौसम अनुकुलको रम्य, सुरम्य र शुभ तीनवटा विलासीतायुक्त भवन बनाई दिए त्यहाँ सिद्धार्थको मन बहलाउन एकसाएक सुन्दरीहरूको पनि व्यवस्था गरिएतापनि उनको मनी त्यसमा अल्झिएन ध्यान चिन्तनमै दिन बित्तथाल्यो ।

एक दिन राजकुमार सिद्धार्थ सारथी छन्दलाई साथमा लिई नगर परिक्रमा गर्न गए ।

नगरपरिक्रमाको क्रममा उनले एउटा असक्त रोगी मानिस पीडाले कराइराखेको देखे, त्यसपछि एउटा बूढो मानिस कुपिएर लौरोको सहाराले सकिनसकि हिँडिरहेको देखे, अलि पर पुगेपछि चारजना मानिसले एउटा शव बोकी ल्याइरहेको र त्यसको पछि पछि मृत ब्यक्तिको आफन्तहरू रोइआइरहेको देखे र अन्तमा एउटा उज्यालो अनुहार भएको सन्यासी आफ्नै सुरमा विस्तारै हिँडिरहेको देखे ।

दरबार फर्केपछि सिद्धार्थले नगर परिक्रमाको क्रममा देखेको कुराबारे सारथीसँग सोधे सारथीले जवाफ दिए । हे ! राजकुमार मानिस जन्म भएपछि सधैं एउटै अवस्थामा रहिरहन्न । उमेर बढ्नुका साथसाथै वृद्ध, रोगी असक्त हुन्छ र अन्तमा मृत्यु पनि हुन्छ । जन्म भएपछि मृत्यु अवश्यम्भावी छ । कोहि पनि मानिस तथा जीव अमर रहँदैन । कोहि कोहि मानिस गृह जञ्जालबाट मुक्त सन्यासी भई लोक कल्याणमा लाग्दछ ।

सारथी छन्दको यस्तो कुरा सुनी सिद्धार्थलाई भन् विचलित तुल्यायो । मानिसलाई कसरी दुःखबाट मुक्त गर्न सकिन्छ, भव चक्रबाट कसरी पार लगाउन सकिन्छ भन्ने भन् गम्भीरता पूर्वक सोचन बाध्य बनायो । सिद्धार्थलाई मनोरञ्जन प्रदान गर्न खोपिमा दैनिक रूपमा सुन्दरीहरूको नाचगान हुन्थ्यो । नगर परिक्रमा गरी फर्केको रातमा पनि नियमित कार्यक्रमानुसार सुन्दरीहरूले नाचगान प्रस्तुत गरे । सिद्धार्थलाई नाचगानमा कुनै रुचि नभएको कारण त्यहिं निदाए । सिद्धार्थ निदाएको देखी नाच्दानाच्दै थाकेर चूर भएका सुन्दरीहरू पनि त्यहिं निदाए । केहि बेरपछि सिद्धार्थको निन्द्रा खुल्दा कोठाका चारैतिर अस्तव्यस्त रूपमा लाशजस्तो पल्टिरहेका सुन्दरीहरूको वास्तविक सुन्दरतालाई देखी भन् विरक्त लाग्यो ।

उक्त घटनाले सिद्धार्थको गृहत्याग गर्ने मनसायलाई

भक्त बल पुग्यो । एक रात पत्नि भद्रकच्चना (यशोधरा) छोरा राहुल मस्त निदाई रहेको बेलामा उनले गृहत्याग गरे ।

बौद्ध ग्रन्थ बुद्धवंशमा उक्त चार निमित्त देखी गृहत्याग गरेको घटनाको वर्णन गरिएको छ । सिद्धार्थले गृहत्याग गर्नु पूर्व यशोधराले सपनामा सिद्धार्थले गृहत्याग गरेको देखेको कुरा पनि पुराना ग्रन्थहरूमा उल्लेख गरिएको छ ।

सिद्धार्थले गृहत्याग गर्न दरवारबाहिर आइपुग्दा आकाशबाट वशवर्ती देवराज (मारदेव) आई उनलाई रोक्दै भने - “हे राजकुमार, तिमी किन गृहत्याग गरिजान लाग्दैछौं ? आजको सातौं दिनमा तिमी राजा भई चक्रवर्ती राजा हुनेछौं

! तिमीग असंख्य धनसम्पत्ति हुनेछ । यस्तो वैभवलाई छोडी नजाउ !

मारदेवको कुरा सुनी सिद्धार्थले जवाफ दिए - हे मारदेव, म चक्रवर्ती राजा हुनेछु, मसँग अकूट सम्पत्ति हुनेछ । साथै मैले संसारको सबै सुख भोग पाउंछु भन्ने कुरा मलाई थाहा छ । तर यी कुराहरूमा मलाई कुनै चासो छैन । साथै मैले परिवारजन, प्रजाजनको माया ममतालाई अवहेलना गरी गृहत्याग गर्न लागेको पनि होइन ! दुःखी प्राणीहरूलाई दुःखबाट मुक्त गर्ने आफ्नो कर्तव्य संभूति दुःख मुक्त गर्ने बाटो पत्ता लगाउन जान लागेको छु । त्यसैले मलाई नरोक ! यति भनी सारथी छन्दकलाई साथ लिई, मनपरेको घोडा कन्थक चढी मध्यरातमा गृहत्याग गरे ।

सिद्धार्थले गृहत्याग गरेको यस घटनालाई महाभिनिष्क्रमण भनिन्छ । त्यसबेला उनको उमेर २९ वर्षको थियो । उक्तदिन आषाढ पूर्णिमाकै दिन थियो ।

(३) धर्मचक्रप्रवर्तन:-

६ वर्षसम्म कठोर तपस्यागर्दा सिद्धार्थको शरीरमा केवल

हाड छालामात्र बाँकी रह्यो । शरीरलाई अति कष्ट दिई भोकै रही तपस्या गर्दा आफूले खोजेको ज्ञान प्राप्त गर्न नसकिने बुझी सुजाताले वृक्षदेव भनी दान गरेको क्षीर भोजन गरे । सोत्थिय नामक ब्राह्मणले दान गरेको आठमुठी कुशको आशनविछ्याई बोधिवृक्षमुनि विपश्यना ध्यानमा मग्न हुनुभयो । गृहत्याग गरेको ६ वर्षपश्चात् ३५ वर्षको उमेरमा वहाँलाई बोधिज्ञान प्राप्त भयो । वहाँ बुद्ध हुनुभयो ।

आफूले प्राप्त गरेको ज्ञानलाई हप्तौंसम्म पुनरावलोकन गरिरहनुभयो । निकै चिन्तन मनन् गर्नुभयो । आफूले प्राप्त गरेको दुःखबाट मुक्त हुने ज्ञान अरुलाई बाँड्ने कि नबाँड्ने वहाँ दोधारमा पर्नुभयो । अनि निश्चय गर्नुभयो - “संसारमा ज्ञानी गुणी मान्छेको कमी छैन, मैले प्राप्त गरेको ज्ञानलाई पक्कै बुझ्ने छु र सोहिअनुसार आचरण गरी दुःखबाट मुक्त हुनेछु ।”

सर्वप्रथम यो ज्ञान कसलाई बाँड्ने भनी सोच्नुभयो । र दुई विद्वान पुरुष आलारकालाम र उद्दकरामपुत्रलाई सम्झनुभयो । ध्यानबलद्वारा वहाँहरूको स्थिति बुझ्दा वहाँहरू दुवै परलोक भइसकेको थाहा पाउनुभयो । त्यसपछि पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूलाई सम्झनुभयो र उनीहरू सारनाथको ऋषिपतन मृगदावनमा छ भन्ने थाहा पाउनुभई त्यसतर्फ लाग्नुभयो ।

पञ्चवर्गीय भिक्षुहरू कोण्डन्य, वप्प, भद्दिय, महानाम र अस्सजितले टाढाबाट बुद्धलाई आफूहरूतिर आइरहेको देखी बुद्धको स्वागत गर्न कोहि पनि अगाडि न जाने भनी आपसमा सल्लाह गरे । उनीहरूले सिद्धार्थ गौतमले बोधिज्ञान प्राप्त गरी बुद्ध हुनुभएको कुरा थाहा पाएका थिएनन् । जति जति बुद्ध नजिक आए उति उति उनीहरू बुद्धको सत्य मैत्री एवं करुणाको प्रभावले वहाँको स्वागत गर्न आतुर देखिए । आफूहरूले भरखरै स्वागत नगर्ने भनी गरेको निर्णय विर्सि । सबै अगाडि बढी वहाँको यथोचित स्वागत गरी आसनमा बसाले ।

केहिबेर विश्रामगरी बुद्धले ती पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूसमक्ष आफूले प्राप्त गरेको नौलो ज्ञानको बारेमा उपदेश दिनुभयो । यस प्रथम देशनालाई धर्मचक्रप्रवर्तन सूत्र (धम्मचक्रपवत्तन सुत्त) भनिन्छ । बुद्धको प्रथम देशना सुनी पहिलो दिनमै भिक्षु कोण्डन्य श्रोतापन्न हुनुभयो । दोस्रो दिन वप्प श्रोतापन्न हुनुभयो । यसैगरि तेस्रो दिन भद्दिय, चौथोदिन महानाम र पाँचौं दिन अस्सजित श्रोतापन्न हुनुभयो । पाँचौं दिन पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूसबै श्रोतापन्न भैसकेपछि बुद्धले वहाँहरूलाई अनात्मलक्षण - सूत्र (अनत्तलक्खणसुत्त) को उपदेश सुनाउनुभयो ।

धर्मचक्रप्रवर्तन - सूत्र देशनाको क्रममा बुद्धले चारआर्यसत्यको बारेमा प्रकाश पार्नुभयो । चारआर्यसत्य के हो ? १) दुःख आर्यसत्य - दुःख छ । २) दुःख समुदय आर्यसत्य - दुःखको कारण छ । दुःखको कारणमा प्रतीत्यसमुत्पाद

(हेतुवाद)को व्याख्या गर्नुभएको छ । दुःखको मूलकारण अविद्या हो । अविद्या नाश भएमा सम्पूर्ण दुःखबाट मुक्तभई निर्वाण प्राप्त हुन्छ भनी बताउनुभयो । ३) दुःख निरोध आर्यसत्य – दुःख निरोध गर्न सकिन्छ । ४) दुःख निरोधगामिनीप्रतिपदा आर्यसत्य – दुःख निरोध गर्ने उपाय छ । दुई मार्ग, (अति सुखी हुनु एवं अति दुःखी हुनु) लाई छोडी मध्यममार्गको उपदेश दिनुभयो । मध्यममार्गलाई आर्यअष्टांगिक मार्ग भनिन्छ । ती हुन – सम्यकदर्शित, सम्यकसंकल्प, सम्यकवचन, सम्यककर्मन्ति, सम्यकआजिविका, सम्यकव्यायाम, सम्यकस्मृति, सम्यक्समाधि । शील, समाधि र प्रज्ञा बुद्धको उपदेशको मूल साःर हो । अनित्य, दुःख र अनात्म तीन ज्ञान यथार्थतालाई बुझी दुःखबाट मुक्त हुन सकिन्छ ।

भगवान् बुद्धले पञ्चवर्गीय भिक्षुहरूसमक्ष गर्नु भएकी प्रथम देशना त्यसवेलाको बोलिचालिको भाषा मागधि (मगधि) भाषामा दिनुभएको थियो ।

प्रथमदेशना धर्मचक्रप्रवर्तनसूत्रको उपदेश गर्नुभएको दिन अषाढपूर्णिमाकै दिन थियो । यसकारण अषाढ पूर्णिमाको दिनलाई धर्मचक्रप्रवर्तन दिवसको रूपमा पनि मनाईन्छ ।

(४) वर्षावासको नियमः-

भिक्षु भिक्षुणीहरू वर्षात् महिनाको समय तीन महिनासम्म एउटै विहारमा बस्ने नियमलाई वर्षावास भनिन्छ । वर्षाकालमा वर्षातले गर्दा बाटो हिलोभई हिंडुन अफ्यारो हुने, खोला नाला बढी एकस्थानबाट अर्को स्थानमा जान असुविधा हुने, किराफटेग्रा, घस्रने जीवहरूको डर हुने, पानीले रुभीई रोगी हुने, एकै ठाउँमा बस्ने नभई स्थानीय मानिसहरू धर्मज्ञानबाट पनि वंचित हुनुपर्ने आदि विभिन्न कारणले गर्दा भगवान् बुद्धले भिक्षु भिक्षुणीहरूको लागि वर्षावासको नियम बनाउनुभएको हो । एउटै विहारमा तीन महिनासम्म बस्दा उपरोक्त कठिनाईबाट मुक्त हुनुको साथै अध्ययन मनन गर्न, विपश्यना ध्यान गर्न, एवं स्थानीय उपासक उपासिकाहरूलाई धर्मोपदेश दिन पनि पर्याप्त समय हुने भयो ।

वर्षावास बस्ने भिक्षु भिक्षुणीहरूले एक दिन पनि यताउति नगरी तीन महिनासम्म एउटै विहारमा बस्नुपर्छ भन्ने कट्टर नियम छैन । केहि परिस्थितिहरूमा वर्षावास बस्ने भिक्षुहरू सातदिनसम्मको लागि अन्यत्र जान सक्दछन् । तर सातौं दिनमा भने वर्षावास बसेको विहारमा अनिवार्यरूपले फिर्ता आउनु पर्छ । निम्न परिस्थितिहरूमा सात दिनसम्मकोलागि विहार छोडी अन्यत्र जान सकिने व्यवस्था गरिएकोछ । (१) आफ्नो परिवारको कुनै सदस्य अस्वस्थ भएको समाचार आएमा उनीहरूलाई हेर्न जानु परेमा, २) अन्य भिक्षु, भिक्षुणी, श्रामणेरहरू अस्वस्थ भएको समाचार आएमा उनीहरूलाई हेर्न जानु परेमा, ३) कुनै भिक्षु, भिक्षुणीहरूले यौन असोन्तषका कारण चीवर

त्याग गर्न लागेको थाहा पाई त्यस्तो समस्या समाधान गर्न जानु परेमा, विहार छोडी जान सक्दछ । ४) वर्षावास बसेको विहार भत्की बिग्रेमा त्यसको मर्मतसंभार गर्नुपर्ने भएमा विहार छोडी जान सक्दछन् । ५) कुनै टाढाको उपासक उपासिकाहरूले शुभकार्यको लागि निमन्त्रणा गरेमा पनि विहार छोडी जान सक्दछन् ।

उपरोक्त परिस्थितिका अलावा निम्न अवस्थाहरूमा पनि विहार छोडी वर्षावास त्याग्न सक्ने नियम बनाइएको छ । ती हुन् १) जंगली जनावरका कारण त्यस विहारमा बस्न नसक्ने भएमा २) चोर डाँकाहरूको भयकाकारण, ३) भूतप्रेत आदिबाट विघ्नवाधा आइपरेमा ४) आगलागीबाट विहार नोक्सानी भएमा ५) खोलाले विहार बगाएर लगेमा ६) आवश्यकता अनुसार दैनिक रूपमा भोजनको व्यवस्था नभएमा ७) आवश्यक भएको बेलामा औषधोपचारको व्यवस्था नभएमा ।

भगवान् बुद्धले बनाउनुभएको वर्षावासको नियम हालसम्म कायम रहिआएको छ । वर्षावासको नियम अषाढपूर्णिमादेखि लागुहुने भएकोले यस दिनको विशेष महत्व रहेको छ ।

(५) ऋद्धिप्रातिहार्यः-

एक समयमा भगवान् बुद्ध कोशल प्रदेशमा नरेश प्रसेनजीतको आतिथ्यमा भिक्षुगणकासाथ रहनुहुन्थ्यो । बुद्धको सारयुक्त धर्मोपदेशबाट प्रभावित भई नगरका असंख्य नरनारीहरू विहारमा आई वहाँको उपदेश सुन्ने गर्दथ्यो । धेरै नरनारीहरू बुद्धोपदेशप्रति आकर्षित भएकाले अबौद्धहरूलाई डाह भयो र आफ्नो मर्तातिर आकर्षित गर्न ऋद्धि प्रदर्शन गर्ने भनी प्रचार प्रसार गर्न थाले ।

महाराज प्रसेनजीतकहाँ पनि यो कुरा पुग्यो । उनले भगवान् बुद्धसमक्ष गई साराकुरा सुनाई ऋद्धिप्रदर्शन गर्नको लागि विनम्रतापूर्वक विन्ति गरे । तर भगवान् बुद्धले प्रसेनजीतलाई भने “हे राजन, बौद्धहरू अरूलाई होचा देखाउन, अरूसँग प्रतिस्पर्धा गर्न, आफ्नो पौरख देखाउन, अरूप्रति द्वेषभाव राखी ऋद्धिप्रदर्शन गर्नमा विश्वास गर्दैनन् । अतः यसप्रकारको प्रतिस्पर्धा गर्नका लागि मलाई जोड नगर ।”

भगवान् बुद्धको यस्तो जवाफ सुनी प्रसेनजीत निरास भए । तर उनले हार मानेन । बुद्धसँग अनेक पटक विन्ति गरे । प्रजागणले पनि प्रातिहार्य देखाउनको लागि अनुरोध गरे । वहाँले सारा प्रजागणको अनुरोधलाई अस्वीकार गरी मन दुखाउन चाहानुभएन र कण्डवको आँपको बोटमुनि आषाढ पूर्णिमाको दिन ऋद्धिप्रातिहार्य गर्ने घोषणा गर्नुभयो ।

भगवान् बुद्धले कण्डव वृक्ष (आँपको बोट) मुनि ऋद्धिप्रातिहार्य गर्न लागेको खबर चारैतिर फैलियो । अबौद्धहरूले यो खबर सुनी ऋद्धिप्रातिहार्य गर्न नपाओस् भनी इर्ष्यावश भएभरका सबै आँपको बोट काटिदिए ।

एकदिन एउटा माली आफ्नो बगैँचामा फलेको आँप राजालाई दिन दरवारतर्फ गइरहेका थिए । त्यसवेला अर्कोतर्फ भगवान् बुद्ध भिक्षाटन गर्दै आउनुभएको देखी ती मालीले सो आँप वहाँलाई चढाउने विचार गर्‍यो र बुद्धसमक्ष गई पात्रमा राखिदियो । बुद्धले सो आँप खानुभई त्यसको खोया त्यहिरोपन मालीलाई दिनुभयो । मालीले बुद्धको आज्ञानुसार सो खोया नजिकैको उद्यानमा रोपे । बुद्धको पारमिताको तेजले सो खोया हेदाहिदै एउटा फलदार वृक्षको रूप धारण गर्‍यो । यस्तो चमत्कारपूर्ण घटनाको खबर नगरको चारैतिर फैलियो । उक्त चमत्कार हेर्न नरनारीहरूको भीड लाग्न थाल्यो । स्वयं महाराज पनि उक्त चमत्कार हेर्न आए ।

आज आषाढ पूर्णिमा । भगवान् बुद्धले ऋद्धिप्रातिहार्य प्रदर्शन गर्नु भएको दिन । बुद्धको ऋद्धिप्रातिहार्य हेर्न महाराज लगायत सारा नरनारीहरू उपस्थित भए । उपासिका धारणी, उपासक चुल अनाथपिण्डक, बुद्धसमक्ष वहाँलाई कष्ट नदिने उद्देश्यले आफूहरूले ऋद्धिप्रातिहार्य गर्ने अनुरोध गरे । यस्तै श्रामणेर चिर, श्रामणेर चुन्द, भिक्षुणी उपपलवण्णा, अग्रश्रावक मौद्गल्यान स्थविर आदिले पनि उक्त ऋद्धिप्रातिहार्य आफूले गर्नु पर्ने कुरा बताए ।

विशाल जनसमुदायबीच भगवान्बुद्धले ध्यानयोग बलद्वारा शरीरबाट आगो निकाल्ने (तेजो कसिण पञ्चवेक्खण) पानीको धार उत्पन्न गर्ने – आपो कसिन आलम्बन, तेज चमक भएको ६ वर्ण रश्मी उत्पन्न गर्ने – नील आदि कसिण आलम्बन, यसै शरीरको प्रत्येक अंगप्रत्यङ्गबाट अलग अलग आगो र पानी निकाल्नु भई ऋद्धिप्रातिहार्य देखाउनुभयो ।

भगवान् बुद्धले यस्तो चमत्कार देखाई अरुलाई आफ्नोतर्फ आकर्षित गर्नेकुरामा विश्वास गर्नु हुन्न । तर समय परिस्थितिअनुसार बुद्धधर्मप्रतिको भ्रम निवारण गर्न कमैमात्रामा यस्तो काम गर्नुपरेको बताउनुभएको छ ।

भगवान् बुद्धले आषाढ पूर्णिमाको दिन अबौद्धहरूको भ्रम निवारण गर्न ऋद्धिप्रातिहार्य गर्नुभएकोले यस दिनको विशेष महत्त्व रहन गएको छ ।

(६) अभिधर्म देशना:-

दशमहिना आफ्नो कोखमा राखी अनेक दुःख कष्ट सही आफूलाई जन्म दिने आमाप्रति सदाकृतज्ञता ज्ञापन गर्नु पर्छ, भन्ने बुद्धको शिक्षा हो । बुद्धले अनेक कष्ट सही आफूलाई यसलोकमा जन्मदिने आमाको गुणस्मरण गर्न पछि पर्नुभएन । बुद्ध त्रार्यतिस भूवनमा जानुभई त्यहाँ सातौँ वर्षावास बस्नुभयो । वर्षावासको अवधिमा त्रार्यतिस भूवनमा वास गरिरहनुभएका आफ्नो आमा महामायादेवीलाई अभिधर्म, धम्मसंगणी, कुसलाधम्म, अव्याकृतधम्म आदि विषयमा धर्मदेशना गर्नुभई मातृवृण चुकाउनुभयो । भगवान् बुद्धले त्रार्यतिस भूवनमा गई आमालाई अभिधर्म देशना गर्नुभएको दिन पनि आषाढ पूर्णिमाकै दिन थियो ।

(७) प्रथम संगायन :-

भगवान् बुद्धले ३५ वर्षको उमेरमा बुद्धत्व प्राप्तगरी ४५ वर्षमा अनवरत रूपमा धर्मोपदेश दिनुभएको थियो । उहाँ ८० वर्षको उमेरमा कुशीनगरमा वैशाख पूर्णिमा मंगलवारको दिन महापरिनिर्वाण हुनुभयो ।

भगवान् बुद्धको परिनिर्वाणको कुरा सुनी वृद्धावस्थामा भिक्षु बनेका सुभद्रले भने बुद्धको निर्वाणपछि हामी बन्धन मुक्तहुने भयौं, अहिले पनि यसो गर्नु हुँदैन, उसो गर्नु हुँदैन भनी नियममा मात्र बाधिंराख्यो । बुद्धको पालाका जेष्ठ भिक्षु महाकाश्यपले सुभद्रको यस्तो कुरा सुनी दुःखित भए । बुद्धपछि उहाँले प्रतिपादन गर्नुभएको धर्मको भविष्यप्रति चिन्तित हुनुभयो ।

बुद्ध जीवित हुँदासम्म वहाँको उपदेश संकलित गर्नेतर्फ कसैको सोच भएन । बुद्धशासन चिरस्थायी राख्न उहाँको परिनिर्वाणपश्चात्, वहाँले विभिन्न स्थान र विभिन्न अवसरहरूमा दिनुभएको उपदेश संकलित गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस गरियो र जेष्ठ भिक्षु महाकाश्यपलाई सो कामको जिम्मा दिन निर्णय गरियो ।

बुद्धको महापरिनिर्वाण भएको ठिक तीन महिनापछि मगध नरेश अजात शत्रुको संरक्षकत्वमा जेष्ठ भिक्षु महाकाश्यपको अध्यक्षतामा प्रथम संगायन गरियो । राजगृहको वेभार पर्वतस्थित सप्तपर्णी गुफामा भएको उक्त संगायनमा ५०० जना भिक्षुहरूको उपस्थित थियो । सो संगायन सात महिनासम्म चलेको थियो । ५०० जना भिक्षुहरू सम्मिलित भएकोले यस संगायनलाई पञ्चसत्तिक पनि भनिन्छ ।

यस संगायनमा बुद्धका उपदेश एवं भिक्षु भिक्षुणीहरूका नियम क्रमशः सूत्रपिटक र विनयपिटकमा संकलन गरी सम्पादन गर्ने कार्य सम्पन्न गरियो । २५ वर्षसम्म बुद्धको समिपमा रही सेवा गर्नुभएका भिक्षु आनन्दले बुद्धका उपदेशहरू कमबद्ध रूपमा प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । भिक्षु उपालि (भिक्षु हुनु पूर्व नाउ पेशा गरेका)ले बुद्धले बनाउनुभएका नियमहरू क्रमबद्धरूपमा प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । भगवान् बुद्धको स्वकीय सचिव मानिने भिक्षु आनन्दले बुद्धको महापरिनिर्वाण भएको ४० वर्षपछि १२० वर्षमा निर्वाण प्राप्त गर्नुभयो ।

बुद्धको उपदेश एवं विनयहरू सम्पादन गरिएको प्रथम संगायनको सुरुवात आषाढ पूर्णिमाको दिन भएको थियो । उपरोक्त सात संयोगको दिन भएकोले बौद्ध जगतमा आषाढ पूर्णिमाको दिनलाई विशेष महत्त्वको दिन मानी आएको छ ।

धर्मचक्र प्रवर्तन दिवस अर्थात् धर्मरूपी चक्र घुमाइएको पर्व

■ कोण्डन्य

आजभन्दा २६३२ वर्षअगाडि नेपाल राष्ट्रको लुम्बिनी शालोद्यानमा एकजना सुपुत्रको जन्म भयो, जसलाई भविष्यमा सर्व अर्थसिद्ध गर्ने, सर्वार्थसिद्ध गर्ने वा सिद्धार्थ भनी न्वारान गरियो । दरवारिया सुखसयलपूर्ण वातावरणमा हुर्केको राजकुमारमा सानैदेखि असाधारण स्वभाव देखापर्यो । राजाको उत्तराधिकारी राजकुमारलाई एक सम्पन्न र शक्तिशाली राजा बनाउने अनेकौं प्रयासहरू भए । जसअनुसार राजकीय सुखमा भुलाउन तेन्नेरी हुँदैआएको अवस्थामा सबैभन्दा सुन्दरी यशोधरा(गोपा)सँग विवाह गरिदियो । सम्भवतः उनीहरूको दाम्पत्य जीवन त्यति रमाइलो (Romantic) भएन हो कि ? किनकी राजकुमारको मन भौतिक र सांसारिक सुखसयलमा भुकाव नभएर आध्यात्मिक सुखशान्तिको मार्गतिर अग्रसर हुँदैगयो र जीवन के हो ? वास्तविक सुखशान्तिको मूल गन्तव्य के हो ? जीवनको मूल गन्तव्य के हो ? के कसरी कुनतवरले त्यसलाई आत्मसात गर्ने जीवनमरणको चक्रलाई कसरी टुंग्याउने ? यसरी जीवन र जगतको विषयलाई लिएर राजकुमारको हृदयमा चिन्तन भई नै रत्यो । अन्तमा राजकीय सुखसयलपूर्ण वातावरणलाई तिलाञ्जली दिने निर्णय गरी

आषाढ पूर्णिमाको दिन राजकुमार सिद्धार्थले राजपाट, सुखैश्वर्ययुक्त सारा वैभव त्यागेर दुःख र दुःखबाट मुक्त शान्तिगामी मार्ग खोज्न बहुजन हिताय बहुजन सुखायको लक्ष्य बोकेर जगतोद्धारको निमित्त २९ वर्षको भद्र यौवनमा महाभिनिश्क्रमण गरे । सिद्धार्थले फरक-फरक धर्मसम्प्रदायका धर्मगुरुहरूसँग सत्संग गर्दै शास्त्रसम्मत ध्यानभावाना सिकेतापनि सिद्धार्थलाई सन्तोष भएन । पछि आफैले उरुवेल वनमा गएर ज्ञान प्राप्तिका लागि पूर्ण रूपले भौतिक वस्तु छोडेर सम्भव नहुने तर भौतिक वस्तु प्राप्तिको लागि आध्यात्मिक विषय गौण हुनसक्ने कुराको विस्तारै थाहा पाउँदै आएदेखि कट्टरवाद, कष्टवाद एवं पीडादायक मार्ग त्यागेर मध्यममार्ग अपनाएर स्वयं आफ्नै अवयव शरीरमा भएको क्रिया-प्रतिक्रियालाई गहिरिएर हेर्न आनापाना, विपश्यना, विददर्शना आदि भावना गर्दै अनुलोम-प्रतिलोम प्रकृतिलाई नटुटाइकन निरन्तर रूपमा बढाउँदै लगे । त्यसमा निरन्तरता

भाव बृद्धि भए, राजकुमारले विस्तारै आफ्नो हृदयलाई बाँध्न सके, चित्तको भाव एक चित्त र एकाग्र भएर समाधिस्त अवस्थामा बलियो हुँदैगयो । तब उनलाई उत्पत्ति भई विनाश भएर जाने, परिवर्तन भएर जाने स्वभाव अर्थात् च्युति उत्पत्ति ज्ञान प्राप्त भयो । जीवन मरणको चक्र राम्ररी बुझिदै आयो । संसारको यथार्थ तत्त्वलाई अवबोध गरी लिने क्षमताको विकास भयो । पछि, चारआर्यसत्यलाई यथार्थ रूपले बुझी जानिए । प्रतीत्यसमुत्पाद अर्थात् कार्यकारण सिद्धान्त ज्ञान आत्मसात भयो । परिणामस्वरूप चक्षु प्राप्त गरे, ज्ञान पाए, विद्या पाए, आलोक पाए, तब सारा आस्रवक्षय भएर कल्पित भावको लेस शून्य हुँदैगयो, हृदय सफा सुन्दर भएर शान्ति प्रीतिरूपी फूल

फुल्न थाल्यो । यस बेला नै राजकुमारलाई सम्यक् सम्बोधिज्ञान, बोधित्व वा बुद्धत्वज्ञान लाभ भयो ।

बुद्धत्वज्ञान लाभ गरिसक्दा तीन महिनासम्म बुद्धको जीवनचरित्र प्रचार-प्रसारतर्फ अग्रसर हुन सकेन । गुप्तवास र प्राप्त गम्भीरातिगम्भीर धर्मलाई धर्माभूत पान गर्दै दिन बित्दैगयो । तब लोक सेवादेखि लिएर

धर्मदर्शन प्रचार-प्रसारको कुरामा बुद्धको हृदयमा अन्तरद्वन्द्वले जरा गाड्यो । सुखमा सुख खोज्नेहरू, दुःखमा दुबेर सुख खोज्ने गाढो मान्ने प्रवृत्ति भएकाहरू, भौतिक वस्तुमा मात्र लालायित हुने स्वभाव भएकाहरू, जुनसुकैमा पनि तत्काल परिणाम खोज्ने लोकजनको बीचमा आदर्शपूर्ण सकारात्मक देखिदै जाने पो हो कि ? भनेभै निराशावादी प्रवृत्तिले हावी हुन नपाउँदै असंख्य मानिसहरूका बीचमा एक-दुईजना मात्र भएपनि धर्मव्याख्यान गर्दा जीवन सुधार र सार्थक गर्नेहरू पनि कसो नहोलान् यति ठूलो धर्तीमा ? भनेभै आशावादी भाव पनि हृदयमा टुसाउन थाल्यो ।

तब सारनाथमा बसिरहेका पञ्चभद्रवर्गीयहरू क्रमशः कोण्डन्य, वप्प, भट्टिय, महानाम र अस्सजिहरूका बीचमा बुद्धले आफूले प्राप्त गरेको धर्म-दर्शनलाई लोकमा धर्मरूपी चक्र (चक्का) घुमाउने कार्य, धर्मलाई चारैतिर फैलाउन, जनमानसमा

बुलन्द पार्न पहिलो पटक उद्घोषण गरी प्रचार-प्रसार शुभारम्भ गर्नुभयो । यसैलाई 'धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र' भनिने गरिन्छ । यो सूत्र आषाढ पूर्णिमाको दिनमा नै देशना गर्नुभएको मानिन्छ । अब यस सूत्रका बारेमा चर्चा गर्नु प्रासांगिक हुनेछ ।

“धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र”

द्वे मे भिक्खवे अन्ता न सेवितब्बा, कतमे द्वे ? (१) काम सुखल्लिकानुयोगो, (२) अत्तकिलमथनुयोगो । यस सूत्रमा बुद्धले दुई अन्तको सेवन गर्न नहुने र ती त्याज्य हुन् भनी नियम बनाउनुभएको छ । काम सुखल्लिकानुयोगो अर्थात् काम-विषय वा अति मोजमस्ती गर्ने, स्वच्छन्दवादी (यौनिक कार्य) भएर काम भोगविषयमै लिप्त हुँदा वर्तमान समयमा सुखजस्तै लागेतापनि भविष्यमा दुःखद् परिस्थिति आउने हुन्छ । नाँगा बस्नु, मुत्ताचार हुनु, धर्मको नाममा धर्म प्राप्तार्थ शरीरलाई दुःख कष्ट दिएर साधना गर्नु, अति नै गर्मी भएको बेला अग्नि देवता सम्झेर चारैतिर आगो बालेर आगो ताप्नु, जाडोले थर-थर कामेतापनि पाप पखालेर लान्छ भनी पानीमा डुबेर स्नान गर्दै हिँडेमा वर्तमान अवस्था दुःखद् हुन्छ भने भविष्य पनि दुःखद् नै हुने गर्दछ ।

अनित्य, दुःख, अनात्म (जस्लाई त्रिलक्षण पनि भन्दछ) लाई बुद्ध-दर्शनको रूपमा अंगिकार गरिन्छ । अनित्य, दुःख र अनात्मवादभित्र मानिसले चारआर्यसत्य, क्षणिकवाद, प्रतीत्यसमुत्पाद, अभौतिकवाद, अनिश्वरवाद, निर्वाण आदि विषयाई बोधगरी लानसक्दछ । पहिलो धर्मरूपी चक्र घुमाउने धर्मोपदेश अति नै महत्त्वपूर्ण छ । यस सूत्रभित्र हामीले बुद्ध-दर्शनलाई बुझ्न सक्दछौं । यस सूत्रको देशनापछि पाँचदिन पश्चात् बुद्धद्वारा जुन **अनत्त-लक्खण** (अनात्मलक्षण) सूत्र देशना भएको हो, त्यस्मा अनात्मवादलाई स्पष्ट गरिएको छ ।

लोकमा कुनै पनि वस्तु यस्तो छैन जुन स्थीर भइवस्छ, जस्को स्वभाव एउटै रूपमा भइरहन्छ, जसलाई नित्य, ध्रुव, शाश्वत र अविपरिणाम धर्म भन्न सकियोस् । बुद्ध-दर्शनअनुसार सब्ब अनिच्चं अर्थात् जीवन-जगत साथै यससँग सम्बन्धित जुनसुकै वस्तु, अवस्था आदि यावत सांसारिक भौतिक सुख भनेको क्षणिक र गौण सुख मात्र हो । त्यसैले सुख पाउँछ भन्दाभन्दै दुःखको भुमरीमा अल्किने हुन्छ भने हरेक वस्तु अनित्यताले प्रभावित भएको हुन्छ । उत्पत्ति हुन्छ, विनाश हुन्छ, देखापर्छ, टाढिएर जान्छ, राम्रो भनी सम्झिएको नराम्रो भएर जान्छ भने नराम्रो भनी सम्झिएको र छि, छि, दुर, दुर गरेको राम्रो भएर सुन्दर लोभ लाग्दो, वोकेरै हिँडुँहिँडुँ जस्तो आशक्ति वृद्धि हुन्छ, मिलन हुन जान्छ भने यसैमा विछोड पनि हुन्छ, राम्रो जीवन यापन गर्दागर्दै विचलन पनि आउनसक्दछ । खराब व्यक्तिको हृदय परिवर्तन भएर एक महान व्यक्तिसम्म पनि

हुनसक्दछ । विकास-विनाश, धर्म-अधर्म, हुने-नहुने भन्ने एउटै भई राख्दैन । स्वभावतः चक्र (चक्का) अनुसार अनित्य भनिएको हो ।

जन्म (जाति), बृद्धावस्था (जीर्ण), व्याधि, मृत्यु, शोक, सन्ताप र विलाप हुनु, शारीरिकदेखि मानसिक पीडाले मनमा अशान्ति हुनु, मन नपर्नेसँग सहवास गर्नु, मन परेकोबाट विछोडिएर बस्नु, इच्छा भएअनुसार पुरा नहुनुजस्ता अवस्थाहरू हुन्छन् । यसैलाई वास्तवमा दुःखआर्यसत्य भनिन्छ भने यसलाई संक्षेपमा पञ्चउपादानस्कन्ध अर्थात् रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र विज्ञान भनिन्छ । जुन रागयुक्त तृष्णाले पुनः नयाँ जन्मलाई निरन्तरता दिने गर्छ, जसमा आनन्द मानेर टाँसिने स्वभाव हुन्छ, देखेपिच्छै ती वस्तुहरूमा आत्मभाव बढाएर, त्यसैको आलम्बनमा आनन्द र रमाइलो मानेर बस्ने तीन तृष्णाहरू, जस्तै (१) काम, (२) भव र (३) विभव हुन् । यसैलाई नै दुःख समुदय आर्यसत्य भनिन्छ । तृष्णालाई एकरति पनि नराखेर त्याग, निरोध र नाश गर्नु, त्यसबाट मुक्त भएर अनाशक्त हुने अवस्था पनि छ, जसलाई दुःख निरोध आर्यसत्य भनिन्छ । दुःखको यथार्थतालाई स्वीकार गर्दै त्यसको कार्यकारणलाई जानेर जुन निरोधतिर बह्दैजानुपर्ने हो, त्यस मार्गलाई मध्यममार्ग भनिन्छ ।

यसैलाई मज्झिमपटिपदा वा आर्यअष्टांगिक मार्ग पनि भनिन्छ । दुःख के हो, तृष्णाको अन्त्य गर्नाले दुःख नाश हुन्छ, कुशल र अकुशल चिन्ने र त्यसको कारण बुझ्नु अर्थात् ठीक समझादारी-**सम्यक् दृष्टि** हो । नैष्कर्म्य, अव्यापाद, अविहिंसाई दृढतापूर्वक पालन गर्नु अर्थात् जीवन सार्थक हुने गन्तव्यतिर पुग्ने संकल्पलाई सम्यक् संकल्प भनिन्छ । मुखलाई संयम गरेर, आपराधिक कर्मबाट टाढिएर, सत्यवादी भएर अप्रिय र कटु वाक्य नबोली नरम, आनन्दित हुने वचन बोल्नु **सम्यक् वचन** हो । जीव हिंसा, चोरी, व्यभिचार आदि नराम्रा कृकर्मदेखि टाढिएर, निस्वार्थी भएर परार्थी हुने काम **सम्यक् कर्मान्त** हो । शोषणदमन, भ्रष्टाचार, अत्याचार र अन्याय गरी जीविकोपार्जन नगर्ने, प्राणी वा मानिस (देहव्यापारार्थ, दासप्रथा), शस्त्र, मंस, मद्य, विषको व्यापार नगर्नु **सम्यक् आजीविका** हो । अनैतिक कामदेखि टाढिएर मानसिक र चेतसिक नियन्त्रण गरी आत्मनियन्त्रण अभिवृद्धि गर्नेतिर अग्रसर हुने **सम्यक् व्यायाम** हो । जीवनमा भइरहने जीवनप्रवाहलाई र कुशल-अकुशलप्रति सजग भएर निरन्तर होस राख्नु, जसबाट शुभसंस्कारको सञ्चय हुन्छ, यसलाई **सम्यक् स्मृति** भनिन्छ । भावनामय विषयमा आनन्दित भएर चित्त एकाग्र गर्ने खूबी विकास गर्ने, जसबाट जीवन र जगत के हो भन्ने कुरा विस्तारै बुझिने हुन्छ, विस्तारै चित्त एकाग्र हुन्छ, त्यस अवस्थालाई नै **सम्यक् समाधि** भनिन्छ ।

उपरोक्त भावलाई हेरेर हामीले चारआर्यसत्य वा दुःखदर्शनसम्बन्धी कुराहरू बुझ्नसक्दछौं। पहिले सुन्न नपाइएका यी धर्महरूमा चक्षु उत्पन्न भयो, ज्ञान उत्पन्न भयो, प्रज्ञा उत्पन्न भयो, विद्या उत्पन्न भयो, आलोक उत्पन्न भयो भनी धर्मचक्र सूत्रमा बुद्धले उद्घोष गर्नुभएको छ। त्यसरी नै—“जबसम्म मैले यी चारआर्यसत्यको यथार्थ विशुद्ध ज्ञान प्राप्त गरेको थिइनं तबसम्म मैले यसरी दावी गरिनं। अनुत्तर सम्यक् सम्बोधिलाई मैले बोध गरिलिएं। जब मैले बोध गरें, त्यसवेला मैले बोध गरिलिएं। जब मैले बोध गरें, त्यसवेला मात्र मैले दावी गरें कि मैले ज्ञानले देखें, मेरो मुक्ति अचल छ। यो अन्तिम जन्म हो। अब फेरि आवागमन (पूनर्जन्म) हुने छैन।” भनी उद्गार व्यक्त गर्नुभयो।

अनित्य, दुःखसम्बन्धी मात्र नभई अनात्मवाद वारे निर्देशित धर्मचक्र सूत्र महत्वपूर्ण उपदेश हो। अनित्य, दुःख र अनात्ममा पनि अनात्मता सबैभन्दा बुझ्न गाह्रो विषय हो। अनित्य र दुःखलाई आत्मसात गर्न सजिलो हुनसक्छ सायद, अनित्यताको यथार्थतालाई स्वीकार गरी दुःखलाई अपनाउनु पनि सजिलो हुनसक्छ, र अनात्मभाव अभिवृद्धि गर्न धेरै नै गाह्रो हुन्छ। अनित्य र दुःखलाई मात्र बुझेर अनात्मभाव हटाउन नसकेसम्म भिक्षु वा त्यागी नै भएतापनि यो अवस्थामा हिंडिरहनेहरूलाई नदी तर्न नसकेर नदीको किनारै किनारबाट दौडिरहेका सम्म भन्न सकिन्छ। मज्झिमनिकायको (सब्बासव सुत्त) (क/२) मा बुद्धले भन्नुभएको छ, -‘आत्मवाद दृष्टिगत, दृष्टि गहन जंगल, दृष्टिको काँडा, विशुक्त दृष्टि जाल संयोजन हो। यस्तो जालमा परेका अज्ञानी नै जन्म जरा, मरण, शोक विलाप, दुःख दौर्मनश्य तथा हैरानीबाट मुक्त हुनसक्दैन, दुःखपिरदेखि मुक्त हुँदैन।’

धर्मचक्र सूत्रमा दुई आत्मवादलाई छोडेर मध्यममार्गीय हुनुपर्नेमा जोड दिई बुद्धले मध्यममार्गको आध्यात्मिक दर्शन भूमिका रूपमा पञ्च वर्गीयहरूसमक्ष अनात्मलक्षण सूत्र देशना गर्नुभएको हो। यसमा ‘रूप अनात्म हो। यदि यो रूप आत्मा (आफूले भनेजस्तो) भएको भए यो रूपमा रोगादि भय, मन नपर्ने पीडा नहुनु पर्ने हो। यो रूप यस्तो होस् भनेतापनि आफूले भनेजस्तो नहुने, यो रूप यस्तो नहोस् भन्दा आफूले नभनेजस्तो भएर आउने हुनाले यो अनात्म हो। वेदनामा रोगादि नहोस् भन्दा भएर आउने, संज्ञामा निरोगी आदि होस् भन्दा नहुने, संस्कार यसरी होस् भन्दा त्यसरी नहुने वा विज्ञान यसरी होस् भन्दा भनेअनुसार नभएर विपरीत तरिकाले हुने हुनाले यी सबै अनात्म हुन् भनी उपदेश आज्ञा गर्नुभएको छ।’

रूप, वेदनाआदि पञ्चस्कन्ध नित्य होइन, सारा अनित्य हुन्। अस्थिर हुन्, नित्य र ध्रुव होइनन्। संसारका सारा वस्तु नै संयोजित मात्र हुन्। त्यसैले सबै प्रतिपल, प्रतिक्षणमै प्रवाहमय

हुँदैजान्छ, जुन गतिशील पनि हुन्। त्यसपछि यी क्षणप्रतिक्षण बदलिदै परिवर्तनशील स्वभावमा डुबेर रहने गर्दछन्। धर्मसंस्कार आदि सारा का सारा नै हेतुद्वारा परिचालित भएर विकास हुँदैजाने हुनाले हेतुप्रत्यय (कार्यकारण) विना यहाँ त्यस्तो केही पनि छैन, त्यस्तो कोही पनि छैन। जुन अनित्य हो, दुःख र परिवर्तनशील हो, ती सबै दुःखदायक छ। त्यसैले ‘यो मेरो हो’, ‘यो मेरो आत्मा हो’ भनेर भन्नु भ्रम हो। रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र वेदना सारा अनित्यताले प्रभावित हुने हुनाले यी सबै दुःखकारक हुन्, जुन सबै अनात्म हुन्। वास्तवमा म, मेरो भनेको आत्मभाव एउटा व्यावहारिकअनुसार पहिचान मात्र हो। जस्तै कि यौटा गाडीमा यस्को पार्टपूर्जा छुट्याउँदा गाडी भनेको आत्माभाव (अस्तित्व) लोप हुनगई फरक फरक पार्टपूर्जालाई फरक-फरक नाम लिने गरिन्छ।

बुद्धले त्यसैले यस प्रकार आज्ञा गर्नु भएको देखिन्छ - ‘पहिलेको, पछिको वा अहिलेको होस्, आफूमा भएका भित्रको वा बाहिरको, ठूलो वा सानो, अहितकारी वा हीतकारी, टाढाको वा नजिकको जस्तो सुकै होस्, रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र विज्ञान मेरो होइन, म होइन र मेरो आत्मा होइन भन्ने यथार्थ प्रकारले सम्यक् प्रज्ञाले हेर्नु पर्दछ। ●

श्रोतः अरियपरियेन/पासरसि सूत्र, कोण्डन्य, संक्षिप्त दीघनिकाय व मज्झिमनिकाय, वु.सं. २५४३

पाप कर्म कहिल्यै नगर्नु ।

पुण्य गर्दै जानु ।

आफ्नो (मन) चित्तलाई शुद्ध गर्नु
यहि नै बुद्धको उपदेश हो ।

बिश्व मोटर ट्रेडर्स

ख-२, ४०८, पुतलिसडक, काठमाडौं, नेपाल ।

फोन नं: ४२२५६२५, ४२४४१७३, फ्याक्स: ४२२१८५५

ईमेल: vmtautoparts@wlink.com.np

टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि इत्यादि
गाडिका पार्ट्सहरू को लागि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

बुद्ध र बुद्धधर्मबारे छोटो चिनारी

■ संकलन एवं प्रस्तुती
घनश्याम राजकर्णिकार

बुद्ध र बुद्धधर्मबारे क-कसले के- के भनेका छन् ?

बुद्ध नेपालको मात्र नभई विश्वकै महापुरुष हुन् ।
-उथान्त

बुद्धधर्ममा आँखा चिम्लेर अपनाउनुपर्ने कुनै सिद्धान्त वा मत छैन ।
- डारहाल

आजसम्म संसारमा भएका प्रतिभाशाली ठूला नीतिवान् पुरुषमा बुद्ध एक हुन् ।
- अलबर्ट स्वेत्जर

योगीहरूको माझमा बुद्ध एक चक्रवर्ती सम्राट् हुन् ।
- शंकराचार्य

बुद्धधर्म दुःख/कष्टले परिपूर्ण भई घेरिएको विश्वमा बाँच्ने एउटा जीवनपद्धति हो ।
- रबर्ट एफ. स्पेन्सर

बुद्ध धर्म अरू धर्महरूभन्दा सयगुना यथार्थ छ ।
- फ्रेडरिक नित्से

आजका वैज्ञानिक आवश्यकतालाई सुहाउने कुनै धर्म छ भने बुद्धधर्म नै छ ।
- अल्बर्ट आइन्स्टिन

यदि कसैले मलाई कुनै एक धर्म मान्न विवश गरेमा म बुद्धधर्म मात्रै मान्छु ।
- वर्ट्न्ड रसेल

बुद्धधर्मको प्रचार गर्नु मानव समाजको सेवा गर्नु हो ।
- डा.भीमराव रामजी अम्बेडकर

आजको विश्व बुद्धप्रति भन्नुभन्नु आकर्षित हुँदै गइरहेको छ किनभने मानव अन्तस्करणको प्रतिनिधित्व गर्ने एक मात्र उनी नै छन् ।
- मणि बाग्घ

बुद्धधर्म एउटा तर्कयुक्त, सर्वयुक्त, व्यावहारिक धर्म हुनुको साथै एउटा विचार-पद्धति, आध्यात्मिक विज्ञान र जीवन-पद्धति पनि हो ।
- क्रिश्मस हम्फ्रेज

धर्मको विषयमा तुलनात्मक अध्ययन गर्ने एकजना शिक्षार्थीको हैसियतले मैले बुद्धधर्म नै आजसम्म संसारमा प्रादुर्भाव भएका धर्महरूमध्ये सबभन्दा परिपूर्ण भएको धर्म हो भन्ने ठानेको छु ।
- प्रो. कार्ल गुस्टेभ जङ्ग

धम्मपद (बुद्धवचन)

■ अर्थरहित हजार श्लोक पढ्नुभन्दा अर्थसहित शान्ति प्राप्त हुने एउटा धर्मपद पढ्नु बेस छ ।

■ उठ ! प्रमादी नहोऊ सद्धर्मको आचरण गर, धार्मिक व्यक्तिहरू इहलोक-परलोक दुवैमा सुखपूर्वक जीवन बिताउँछन् ।

■ अलिकता पुण्य गरेर के होला र भनी न भन, एक एक थोपा गरेर पानीले गाग्री भरेभैं धीर पुण्यवान्ले अलि अलि गरेर पुण्य जम्मा गर्छ ।

■ लडाइँमा हजारौँलाई जित्न सक्नेलाईभन्दा आफूलाई जित्न सक्नेलाई नै संङ्ग्रामजीत भन्दछ ।

■ हावा जतावाट बहेको छ उतैतिर धुलो फ्याँक्दा आफैँतिर फर्केर आएभैं निर्दोषी, शुद्ध क्लेशरहित पुरुषलाई गरेको दोषारोपणको प्रतिफल आफैँलाई पर्न आउँछ ।

■ दुराचारी र असमाहित मानिसको सय वर्षको जीवनभन्दा सदाचारी र ध्यानी मानिसको एक दिनको जीवन नै बेस छ ।

■ हरबखत ध्यानाभ्यासमा मन लगाइरहने मानिसहरू सधैं जागृत भइरहने गर्छन् ।

■ नाङ्गो बसेर, जटा पालेर, हिलोमा लडबडिएर, भौकै बसेर भुइँमा सुतेर, खरानी दलेर बस्दैमा शुद्धात्मा बन्न सकिदैन ।

■ जो शील र विद्याले सम्पन्न छ, धर्ममा स्थित छ, सत्यवादी र आफ्नो कर्ममा तत्पर छ, त्यस व्यक्तिलाई सबैले प्रेम गर्दछ ।

■ सर्वदा पवित्रताको खोजी गर्ने, उद्योगी, मितभाषी भई शुद्ध जीविका गर्ने ज्ञानीको जीवन-यापन कठिन हुन्छ ।

■ जो मानिस अर्काको खानपिन हेर्न सक्तैन त्यसलाई दिनरात कहिले पनि शान्ति हुँदैन, त्यसलाई ध्यान प्राप्त हुँदैन ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ

बुद्ध भन्नुहुन्छ - मानिसले आफ्नो मनलाई सुदृढ गरी मनका कमी-कमजोरीहरूलाई हटाउँदै मरेपछिको शान्ति र सन्तोष प्राप्त गर्न खोज्नुभन्दा बाँचेको अवस्थामा नै शान्ति र सन्तोष प्राप्त गर्न ध्यान गर्दै जानुपर्दछ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - जीवन सङ्ग्रामदेखि भागेर होइन डटेर मुकाबिला गर्नु भन्ने तथा मनमा प्रस्फुरण हुने नानाथरिका विचारहरूलाई शान्त पार्न ध्यान गर्ने गर्नु भन्ने

सब कुरा स्वच्छ हुँदै जानेछ, हाम्रो जीवन निर्मल हुँदै मुक्त हुनेछ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - हे मानव ! आफ्नो मुक्तिको लागि आफैँ लाग, आफ्नो लागि आफैँ साधना गर, आफ्नो लागि आफैँ ज्योति भएर बल अनि निश्चय नै तिमी मुक्त हुनेछौ, निर्वाण प्राप्त गर्नेछौ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - मैले भनेको कुरामा ध्यान दिनु, विचार गर्नु । जति कुरा तिम्रो अनुभवको कसीमा सही हुन्छ, त्यही तिम्रो लागि सही हुन्छ । अर्थात् सिद्धान्तको सत्यतालाई आफैँले जाँचेर मात्र मान, त्यसैले मैले भन्यो भन्दैमा मान्ने नगर ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - कसैले तिम्रो निन्दा गरेमा कुपित हुने, रिसाउने नहोऊ, दुःखी नबन । कहीं आफूमै त दोष छ कि भनेर शान्त चित्तले स्वयंलाई परीक्षण गर । यसै गरी कसैले प्रशंसा गर्‍यो भन्दैमा हर्षित नहोऊ । आफूमा साँच्चैँ त्यस्तो सद्गुण छ कि छैन भनी परीक्षण गर । दुःखी वा आनन्दित भएमा हामी आफ्नो प्रगतिका लागि आफैँ अवरोध उत्पन्न गर्ने हुन्छौँ । त्यसैले बेहोशी नभई होशमा रहने गर ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - जुन धर्मको वचन प्रमाणिक छ, त्यही वचन विनय हो, त्यही वचन ज्ञान हो, त्यही वचन मेरो वचन हो ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - मनुष्यको पहिचान उसको कर्मले हुन्छ, जातिले हुन्न । मानिस वंशले, जन्मले वा काटेको कपालले ब्राह्मण हुँदैन ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - तिम्रो विषयमा कसैले गरेको निन्दा वा उपहास साँचो हो भने ती कुराहरू तिमिले मान्नुपर्दछ, ग्रहण गर्नुपर्दछ । होइन, तिम्रो निर्दोष छौ र तिम्रो बाटो सही छ भने तिमिलाई कटुवाणीले दोषारोपण गरेको भएपनि तिमिले रिसाउनुपर्ने कारण केही छैन, तिनीहरू स्वयं दोषी छन् र तिनीहरूको कुरालाई तिमिले ग्रहण गर्नुपर्दैन ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - दान दिनु नै धार्मिक बन्नु होइन । करकाप वा देखावटीको लागि दान दिँदा मनमा क्लेश भावना उत्पन्न हुन्छ र क्लेशयुक्त भावनाबाट मनमा सुख, शान्ति र सन्तोष पाउन सकिन्न । मैत्री र करुणायुक्त मनले दिएको दान जतिसुकै कम भएपनि त्यो सद्धर्म दान हुन जान्छ र त्यसबाट मनमा आनन्द प्रस्फुरण हुन्छ । शुद्ध मनले दान दिनु भनेको एउटा रूख रोप्नु जस्तै हो जसले पछि गर्मीको याममा शीतल छायाँ दिन्छ, र खानाको लागि रसिलो फल दिन्छ । करुणायुक्त दानले हामीलाई सम्पूर्णतातिर अग्रसर गराउँछ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - धन स्वयं अपवित्र होइन । धन प्राप्त हुने काममा लाग्नु खराब होइन । तर जो मानिस धन-सम्पत्ति नै सबै हो भनेर यसैमा टाँसेर बस्छ वा यसलाई प्राप्त गर्नमा मात्र जसले आफ्नो सारा समय बिताउँछ वा धनको सही उपयोग गर्दैन, उसले आफैँलाई धोका दिइरहेको हुन्छ । तर जो मानिस आफ्नो धन-सम्पत्तिमा मात्र टाँसेर बस्दैन र बेलाबखतमा आफ्नो धनको सदुपयोग पनि गर्दछ उसले जीवनमा पुण्य प्राप्त गरिरहेको हुन्छ । धन आर्जन गर्दै शील, समाधि (ध्यान), प्रज्ञाको बाटोतिर उन्मुख हुनु भनेको जीवनमा कल्याणको बाटो अवलम्बन गर्नु हो ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - संसारमा जुन कोलाहल, बेचैनी छन् ती सबै दुःख हुन् । जुनसुकै किसिमको दुःख किन नहोस्, यसबाट विमुक्त हुन हामीले भित्री शान्ति प्राप्त गर्ने प्रयत्न गर्नुपर्दछ । धन-दलौत, मान-मर्यादा, पद-प्रतिष्ठा प्राप्त गरेर मानिस सम्पन्न हुनसक्छ तर सुखी हुन सक्तैन ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - सुख, शान्ति प्राप्त गर्न अन्ततोगत्वा हामीले आफ्नो अन्तरयात्रा अर्थात् ध्यान भावनामा जानुपर्दछ । ध्यान भावनाले हाम्रो मनमा भएको अशान्ति हटाई शान्ति ल्याउँछ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - कसैलाई दुःख दिने विचारले अभिप्रेरित हुन थाल्यौ भने तिमिले दुःखको बीउ मनमा रोप्न पनि प्रारम्भ गर्‍यो त्यसबाट अरूलाई दुःख मिलोस् वा नमिलोस्, तिमिलाई भने अवश्यै दुःख मिल्दछ । तिमिले आज जुन दुःख पाएका छौ वा भोग्दैछौ त्यो त हिजो-अस्ति नै तिमिले रोपेको दुःखको बीउको फल हो । त्यसैले भोलि दुःख हुने काम आज नगर ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - हेर, तिम्रो कुनै पनि असत् कुराबाट विचलित नहोऊ । जीवनमा आइपर्ने यस्ता मारहरू, अवरोधहरूलाई तृण बराबर सम्भन सकेमा मात्र तिम्रो कल्याणको बाटोमा अग्रसर हुन सक्नेछौ । यसैले मनमा समभाव राखी जीवनलाई गतिशील बनाउँदै लग ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - धर्मको अर्थ नजान्नाले धर्मको विनास हुन्छ । त्यसैले विवेकशील त्यही हो जसले यथार्थ धर्मको अर्थ जानी धर्म धारण गर्दछ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ - प्रत्येक मानिस जो आफ्नो जन्मजन्मान्तरको बन्धन अर्थात् राग, द्वेष, मोहको गाँठो फुकाई शील, समाधि(ध्यान), प्रज्ञाको बाटोमा लागी आफ्नो तन र मनलाई पवित्र पाउँदैन, उसले अन्ततः मुक्ति (निर्वाण) प्राप्त गरिँदैन । ●

हृदय परिवर्तन

■ भिक्षु खेमिक

‘परिवर्तन’ आफैमा एउटा अर्थको पूर्णता छ र यसको अर्थ हो पहिलेको अवस्थामा फरकता आउनु वा भनौ पहिलेको भन्दा फरक भई अझ राम्रो वा नराम्रो हुनु हो । हुनत हाम्रा यी वाच्य आँखाहरूले यस धर्तीमा थुप्रै- थुप्रै परिवर्तनहरू नदेखेका र नसुनेका त पक्कै होइनौं । यहाँ परिवर्तनको बाढी आएका छन् जुन भौतिक परिवर्तनहरू हुन् र यही बाढीसँगै-सँगै बहदै हामी पनि आफ्नो गन्तव्य र लक्ष्य प्राप्तिका लागि निरन्तर अगाडि बढिरहेका छौं । यो एउटा स्वभाविक कुरा हो किनकि बुद्ध स्वयं भन्नुहुन्छ- ‘संसार परिवर्तनशील छ, सारा स्थिर कदापी छैन, कुनै पनि भौतिक र अभौतिक वस्तु नाशवान छन्, परिवर्तनशील छन् र यही नै सत्यता हो ।’

यहाँ ‘हृदय परिवर्तन’ पनि एक परिवर्तन नै हो । तर यो परिवर्तन भ्रुप्रोबाट महलमा हुने परिवर्तन, साइकलबाट कारमा हुने परिवर्तन, साडीबाट छोटो मिनिस्कटमा हुने परिवर्तन, ‘डल्ली’ बाट ‘इली’ र हरिबाट ह्यारीमा हुने जस्ता परिवर्तन पक्कै होइन त्यो त हृदय परिवर्तन हो, मन परिवर्तन हो, विचार परिवर्तन हो, धारणा अनि चेतनाको परिवर्तन हो । हृदय परिवर्तन भन्नु नै हाम्रो मानसिक धारणा, विचारमा फरक ल्याई सकारात्मक सोचको विकास गर्नु हो ।

संसारमा थरी-थरीका मानिसहरू हुन्छन् । व्यक्ति पिच्छे विचार र विचारै पिच्छे मानिसका व्यवहार पनि फरक फरक हुन्छन् । व्यक्ति, विचार र व्यवहार समान भएका भए समस्याहरू नै आउन्न थिए होलान्, तर अफसोच हामीले चाहेको जस्तो भइदिएको भए !!! कल्पना गरौं यस विश्वको स्थिति कस्तो हुँदो हो । वर्तमान मानव हृदयको नै कुरो गरौं, विचार र व्यवहारकै कुरो गरौं । मानिसहरूले आफूलाई वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा जतिसुकै भौतिक रूपमा परिवर्तन भएको महशुस गरेतापनि वास्तवमा उसका हृदयमा भएका लोभ, द्वेष, मोह, इर्ष्या, अभिमान, छलकपट स्वभाव, ठग्ने विचार गर्ने जस्ता स्वभावहरू रहेका छन् र त्यसलाई परिवर्तन गर्ने पक्षमा कमै मात्र मानसहरूले सोच्ने र महशुस गर्दछन् । बाँकीलाई खाने त फुर्सद छैन भने विचार गर्ने कुरो त परै जाओस् ।

आजको विश्वलाई परिवर्तनको खाँचो छ तर त्यो भौतिक नभई आध्यात्मिक परिवर्तन हो । विश्वमा फैलिएको अशान्ति, अराजकता, लुटपाट, चोरी, डकैती, हत्या, बलात्कार जस्ता समस्याहरूको समाधान आध्यात्मिक परिवर्तनबाट मात्र सम्भव छ र आध्यात्मिक परिवर्तनको पहिलो खुड्किलो हृदय परिवर्तन नै हो । तसर्थ हृदय परिवर्तनको आवश्यकता दिनानुदिन बढ्दो छ ।

हृदय र मन त सबैको उस्तै हुँदैनन् । बुद्धका हृदयको नै कुरा गरेता पनि उनको मन हाम्रो भन्दा बिल्कुलै भिन्न छ । बुद्धको जस्तो त्याग, सर्म्पणका भावनाले भरिभराउ भएको हृदय कसैको छैन । महाकरुणाले भरिभराउ भएको, अरूको सधैं हित, सुख अनि उपकारको कामना गर्ने, सधैं आफ्नो सुविधालाई पछाडी छोडी अरूको सुखका लागि दौडधुप गर्ने, असल मार्ग निर्देशन गर्ने हृदय चानचुने हृदय त पक्कै होइन । यस्ता उदार हृदय भएका महापुरुष शायदै मात्र यस धर्तीमा पर्दापरण हुन्छन् । तसर्थ तथागत हृदय सर्वश्रेष्ठ छ, सर्वोत्कृष्ट छ, अद्वितीय र अकल्पनीय छ । त्यसको ठीक विपरीत छ हाम्रो मानव हृदय, संसारमा हामी एक हिसाबले सबैभन्दा अभागी प्राणी हौं । कसैमा नभएको लोभ, द्वेष, इर्ष्या, पश्चाताप, डाहका पहाड हामीमा विद्यमान छन् । तथागत हृदय र मानवका हृदयबीचको यही विभेद नै हामीबीचको फरकताको प्रतिनिधि हो । मानिसको हृदय सधैं अरूको नराम्रो कुराहरू मात्र खोज्ने र त्यसको निन्दा चर्चा गर्नमा नै रमाइलो मान्ने खालको हुन्छ । उदाहरणका लागि कुनै परिवार समुदाय समूहका कुनै पनि व्यक्ति नराम्रो छ भने सम्पूर्ण अन्य सदस्यहरूलाई पनि त्यही लाइनमा उभ्याउन र खिल्ली उडाउन हामी मानिस कहिल्यै पछि पर्दैनौं, तर जब सोही आक्षेप आफूलाई आउँदछ तब शरीरमा ज्यान नभए सरी व्यवहार गर्दछौं । त्यसैले यस्ता समस्याबाट छुटकारा पाउन मानिसको हृदय, दृष्टिकोण र सोचाइमा सकारात्मक र राम्रो परिवर्तनको आवश्यकता छ । सोचाई राम्रो बनाउनु पर्दछ । एउटा रूख अमिलो छ भन्दैमा वनै अमिलो कदापी हुनसक्दैन ।

कुनै राजाले पीर र सन्तापबाट हृदय जलन भइरहेको अवस्थामा शान्त भई भिक्षाचरण गरिरहनु भएका प्रत्येक बुद्धलाई देखेर खुशी भई वहाँलाई भोजन निमन्त्रणा गरे । प्रत्येक बुद्ध भोजन लिई पाटीमा गई भोजन गर्न जानुभयो । सोही पाटीमा बस्ने दुई मगन्ते लोग्ने, स्वास्नीले उक्त भोजनको प्रशंसा गरे । राजदरबारबाट भोजन प्राप्त भएको कुरा थाहापाई खाने इच्छाले उक्त मगन्ते पुरुषले चीवर धारण गरी दरबारमा गई भिक्षा मागेर ल्याए । राजाले पनि मन्त्री र राजकुमारलाई कुरा बुझेर आउन उक्त भिक्षुको पछि पठाए र मगन्ते भिक्षु पाटीमा पुगेर चीवर फुकाली स्वास्नीसँग खाएको दुवैले देखे । राजालाई सही कुरा भन्दा मन अप्रसन्न हुन्छ भनी मन्त्रीले घुमाउरो पाराले पाटीमा पुगी पछि उहाँको चीवर लोप भएर गएको कुरो बताउँछु । राजाको मन प्रसन्न भयो, गति पनि राम्रो नै भयो तर राजकुमारले भने सबै भिक्षुहरू नै उक्त मगन्ते भै नक्कली हुन्छन् भन्ने ठाने । जब प्रत्येक बुद्ध भिक्षाटनको लागि आउनु भयो, उनलाई सो राजकुमारले नक्कली भनी पिट्न लगाए । पीडा सहन नसकी प्रत्येक बुद्ध ऋद्धिबलद्वारा उडेर जानुभयो । यसपछि राजकुमारलाई

पश्चात्परुपि आगोले पोल्छ, गति राम्रो हुँदैन ।

यस घटनाले के थाहा पाउन सकिन्छ भने एउटा व्यक्ति नराम्रो हुँदैनमा सबै नराम्रो हुन्छ, नै भन्ने छैन साथै एउटा व्यक्ति राम्रो हुँदैनमा सबै राम्रो नै हुन्छ भन्ने पनि छैन । मानिस भएर जन्मेपछि, गल्ती कसको हुँदैन ? सबैका राम्रा र नराम्रा कुराहरू त विद्यमान हुन्छन् नै । नराम्रो पक्षमात्रै हेरिहेर निराश हुनुपर्ने कुनै आवश्यकता पनि छैन । हृदय परिवर्तन गरी अरूको नराम्रो पक्षमात्र खोज्ने प्रवृत्ति त्यागनुपर्दछ । मानिस आशावादी हुनु पर्दछ, निराशावादी हुनु कदापि हुँदैन । उसो त बुद्धलाई निराशावादी भनी भ्रुठो आरोप लगाउनेहरूको जमात पनि यहाँ नभएको भने पक्कै होइन । तर बुद्धका रोगी, वृद्ध हुनुपर्ने जस्ता ध्रुव सत्यताको मार्ग निर्देशनका कुरालाई कमजोरी ठानी निराशावादी भनी निराधार दोष लगाउनु हाँस्यास्पद नै मान्नुपर्दछ । जुन सुकै कुरामा पनि निराश नभई आशावादी भई सुखी हुन सक्दछौं भन्ने कुरा निम्न उदाहरणबाट स्पष्ट हुन्छ ।

दुई व्यक्ति एउटै जेलको कोठामा बसिरहेका थिए । एक आशावादी र अर्को निराशावादी । आशावादीले विचार गर्दछ, “आहा ! यो ठाउँ कति रमाइलो छ । कति शान्त छ । चन्द्रमा पनि हाँसिरहेको छ । कति आनन्द छ ।” तर त्यसको ठीक विपरीत निराशावादी ठान्दछ, “छया कति नरमाइलो कति चिसो, अनि कति गन्हाउने, त्यो चन्द्रमाले पनि मलाई नै गिज्याईरहेको छ ।”

यसरी यी दुई व्यक्तिहरूको हृदयबीच आकाश पातालको अन्तर देखिन्छ । मानिसहरू भएका स्रोत र साधनमा आशावादी हुनुपर्दछ । यो भएन, त्यो भएन भन्दै अरूको दोष मात्र खोज्दै हिँड्ने हो भने जिन्दगीभर निराश भई कहिल्यै सुखी हुनसक्दैन । सधैं मुख नित्याउरो बनाएर बस्नुपर्ने हुन्छ । तसर्थ हृदय परिवर्तन गरौं । अरूले नराम्रो के काम गरेका छन् र खुट्टा तानेर पछ्यारौं हैन कि कसले के राम्रो काम गरेको छ त्यसको मुन्यांकन गरी आशावादी हुनसक्नु नै आजको आवश्यकता भएतापनि हृदय परिवर्तन एउटा अत्यन्तै गाह्रो काम पनि हो । तर गाह्रो हो भनेर चुप लागेर बस्नु पनि कदापि मिल्दैन । हाम्रो आजको पाइला भोलिका लागि मार्ग निर्देशन हुने हुनाले आजैदेखि हृदय परिवर्तनको बाटोमा उन्मुख होऔं । यही प्रण गरौं । ■

साधुवाद

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका
आनन्द भूमिको लागि सहयोगार्थ
श्रद्धालु उपासक पूर्ण सिद्धि वज्राचार्यबाट
रु. ३०००/- विशेष सहयोग प्राप्त भएको
छ । उहाँलाई आनन्द भूमि परिवार
साधुवाद व्यक्त गर्दछ ।

एकै भगवानका एउटै धर्म

■ डा. गणेश माली

एकै भगवानका एउटै धर्मदेहका
विभिन्न कालखण्डमा विकसित तीन रूपहरू

थेरवाद, महायान र वज्रयान,
आज यत्र तत्र फुलीफली रहेछन् ।

हेर्दा भिन्न तर एउटै धर्मदेह,
फेरि किन यस्ता हूँकारहरू

“हुँ मनै सबभन्दा शुद्ध”

“राम्रो आकर्षक त म नै हूँ”

“परिपक्वतामा मेरो जोडा छ कोही ?”

तीन टाउके सर्पजस्तै,

आफूले आफैलाई डसी

बाभी रहेछन् परस्परमा !

१

देखी यस्तो दृश्य हृदयविदारक
निस्कन्छ, आवाज तथागतको हृदयबाट

“हे मोघ पुरुषहरू ! सबै नै हो

एउटै धर्मदेह ।

छौ सब एक समान, ।

तव परस्परको द्वेषले नबन खरानी

सबै मिलेर बढ अघि

लौ बढ अघि !”

२

“असल मान्छे बनाउन,

असल समाज रची असल देश बनाउन,

परिशुद्ध जीवनको लागि,

परिपूर्णताको लागि,

डर नमानी क्यै कतै,

लौ बढ अघि ! लौ बढ अघि !”

३

धर्म र जीवन

■ भिक्षु कोलित

बुद्ध-धर्म अनुसार जीवन र संसार धेरै मिल्दोजुल्दो छ । त्यसकारण भन्दछन् “जहाँ जीवन छ, त्यहाँ संसार छ, जहाँ संसार छ, त्यहाँ जीवन छ । यहाँ जीवनको अर्थ मानव जीवन हो । मानवले यस धर्तीमा बितिरहेको जीवनलाई जीवनचक्र पनि भन्दछन् । मानिस जीवनचक्रबाट संसार चक्रमा बाँचिरहन्छन् । जबसम्म मानिस जन्म, मरण, दुःखबाट मुक्त पाउन प्रयास गर्दैन तबसम्म मानिस सर्वदा यसरी नै जीवनचक्रबाट संसार चक्रमा जन्मिनै रहन्छन् । बुद्धको उपदेशानुसार संसारचक्रमा पुनःपुनः जन्मिरहनुको अर्थ स्वयं संसार दुःखमा फसिरहनु हो ।

मानवको यसै दुर्लभ जीवनमा र संसारचक्रबाट मुक्ति पाउनको लागि सबभन्दा महत्वपूर्ण कुरा भनेको सत्य धर्म हो । धर्मविना मानिस बाँच्न गाह्रो हुन्छ । त्यसकारण धर्ममा आस्था तथा श्रद्धा भएका व्यक्तिहरूले भन्दछन् धर्म र मानिस एक अर्कोबीच गाँसिएको पूरक हो । धर्मविनाको मानिस पशुतुल्य हुन्छ । मानव समाजको संस्कृति तथा सभ्यता धर्मको आधारमा निर्माण भएको छ र त्यसैले मानिस, संस्कृति, सभ्यता, समाज तथा धर्म एक अर्काको पूरक हुन् ।

धर्मको परिभाषा धेरैले गरेका छन् तैपनि धर्मको स्वभावलाई तथ्यरूपले नबुझेकाहरू पनि धेरै छन् । धर्मको स्वभाव नकारात्मक पनि हुन सक्छन् र सकारात्मक पनि हुन सक्छन् । जब मानिसको मनमा नकारात्मक स्वभाव सृजना हुन्छ तब मानिसको मनमा लोभ, द्वेष, क्रोध, मोह, ईर्ष्या, वैरजस्ता स्वभाव उत्पन्न हुन्छ । यो नकारात्मक स्वरूपले मानिसको मनमा सृजना हुन्छ तब मनमा त्याग, मैत्री, दयामाया, करुणा, प्रज्ञाजस्ता स्वभाव उत्पन्न हुन्छ । यो सकारात्मक स्वरूपले मानिसको मनमा उत्पन्न भएको धर्म हो । त्यसकारण संसारमा धर्मलाई विविध किसिमले परिभाषा गरेता पनि हामीले प्रायः बुझ्नु पर्ने धर्मको सकारात्मक स्वभाव पक्षलाई जानेर बुझेर जीवन यापन गर्नु र त्यसबाट जीवनमा सुख पाउनु ।

जीवनमा सही सुख पाउनु त्यति सजिलो छैन । त्यस्तै कठिन पनि छैन जसले सत्य धर्मानुसार राम्ररी काममा लाग्छ भने यसरी धर्मको उपदेशानुसार जीवन सुधारी, आफ्नो कर्तव्यलाई कर्तव्य ठानी परिवार र समाजमा व्यावहारिक रूपले काम गरेका थुप्रै मानिसहरूले जीवनमा सुख पाएका पनि छन् । यहाँ सबभन्दा प्रथम मानिसले बुझ्नु पर्ने भनेको धर्मलाई सकारात्मक स्वभावलाई सम्झेर बुझेर बस्नु नै हो ।

धर्मसम्बन्धी विचार सबैको एउटै छैन विविध छन् । त्यसकारण यहाँ जब धर्मसम्बन्धी केही विद्वानहरूको विचारलाई मनन गरौं ।

■ समाज शास्त्रीय वैज्ञानिक दुकीमि भन्दछ - “धर्म भनेको शुद्ध वस्तु र त्यससँग जोडिएका विश्वास र क्रियाकलापहरू सम्बन्ध भएको एक परिपाटि हो ।”

■ विद्वान विलियमलेसा भन्दछ - “समाजमा रहेका आचार धर्म सुरक्षित गर्दै र स्वाभाविक शक्तिको आधारमा स्थापित विश्वास र प्रयोग नै धर्म हो ।”

■ विद्वान एच.जी.वेल्सको अनुसार - “धर्म हाम्रो शिक्षाको केन्द्रीय भाग हो र जसले नैतिक चरित्रलाई निर्धारण गर्छ ।

■ जर्मन दार्शनिक कन्तले धर्मको परिभाषा यसरी दिएको छ - “धर्म भनेको हाम्रो नैतिक मूल्य र मान्यतालाई नीतिगतको रूपमा चिन्नु, स्वीकार्नु ।”

■ कार्ल मार्क्सको भनाईअनुसार - “धर्म मुटु नभएको विश्वमा मुटु हो । अन्धकारमय संसारमा उज्यालो हो । इहलोकमा प्राप्त गर्न नसकेको सुख सुविधा परलोकमा प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्ने विश्वास हो । त्यसैले धर्म मानिसलाई लत पार्ने गाँजा हो ।”

यसरी धर्मसम्बन्धी थुप्रै विचारहरू तथा परिभाषा छन् । ती सबै विचारहरू विद्वानहरूले आ-आफ्नो समाज समय तथा परिस्थितिअनुसार गरेको हुन्छ । तर धर्मसम्बन्धी बुद्ध - परिभाषा विशेष देखिन्छ । वहाँको विचारअनुसार धर्मको परिभाषा धेरै छन् । ती मध्ये केही मात्र यहाँ उल्लेख गरिएको छ ।

बुद्ध भन्नुहुन्छ -

■ “चतुसु अपायेसु पटमाने, सत्ते अपतिले कत्वा धारेति ति धम्मो”

यसको अर्थ- नरक, तिर्यक, प्रेत, असुरजस्ता चार प्रकारका नराम्रा गतिमा

खस्न लागेका प्राणीहरूलाई त्यसमा खस्न नदिई रक्षा गर्नसक्ने क्षमता बल धर्ममा छ । यस्तो धर्मधारण र पालन गर्नु धर्म हो ।”

■ अर्को धर्म हो “धम्मो सुचिण्णो सुखमावहाति..... अर्थात् धर्मको अभ्यासले सुख पाइन्छ र धर्मको उद्देश्य सुमार्ग देखाउनु र सत्यमा लगाउनु नै हो ।

■ बुद्धको धर्मसम्बन्धी महत्वपूर्ण तथा संक्षिप्त परिभाषा भनेको “सब्ब पापस्स अकरणं - कुसलस्स उपसम्पदा

सचित्त परियोदपनं एतं बुद्धानुसासनं”

अकुशल पापकर्म नगर्नु, कुशल राम्रो काम गर्नु र मनलाई दूषित सोच विचारबाट टाढा राखी मनलाई शुद्ध पार्नु नै बुद्धधर्म हो भनेर उल्लेख भएको छ।

■ त्यस्तै “म कस्तो हुँ म भन्ने छ कि छैन, म भन्ने को हो, म भन्ने सत्व प्राणी कहाँबाट आयो, यो कहाँ जाने हो, भन्ने जस्ता थाहा नभएका कुराहरूलाई संभ्राई, बुझाई अनुभव गराइ दिने बुद्धको धर्म तथा शिक्षाको लक्ष्य हो।

■ बुद्धको धर्मसम्बन्धी यस परिभाषाबारे के बुझिन्छ भने धर्म भनेको पैसाले किनिने वस्तु होइन, न जर्वजस्ती प्रचार प्रसार गरेर हुने कुरा हो। धर्म त मानिसको विश्वासको कुरा हो र धर्म भित्री हृदयदेखि समर्थन गरी मानिने वस्तु हो। त्यस्तै काय, वाक, मनलाई आफूले सुधारी अरूलाई पनि सुधार्ने स्वभाव नै बुद्धधर्म हो। त्यसकारण बुद्धधर्म आफ्नो जीवनमा र अरूको जीवनमा पनि सुख शान्ति दिने धर्म भनेर विद्वानजनहरूले भनिरहेका छन्।

■ बुद्धको उपदेश तथा धर्मानुसार विचार गरेर हेर्दा धर्महरू जतिथरि भएपनि धर्मलाई मान्ने तरिका थरि थरि

भएपनि, धर्महरूको अन्तिम लक्ष्य फरक फरक भएपनि आफ्नो मनलाई भुक्त्याएर मान्न सक्ने कुनै पनि धर्म छैन होला। हामी मानव मन भएकोले मानिस भयौं। यसरी मन भएका हामी मानवले आफ्नै मनलाई भुक्त्याएर जीवन वितायौं भने धर्म माने पनि त्यो धर्म सही तरिकाले मानेको हुँदैन, र त्यो देखावटी मात्र हुने छ। त्यस्तै आफूले आफूलाई भुक्त्याएर दुःखको बाटोमा गइरहेको हुन्छ।

त्यसकारण मनमा पाप बोकेर विहार, गुम्बा, मस्जिद, मन्दिरमा जाँदैमा जीवनमा शान्ति सुख पाउँदैन। त्यस्तै यज्ञ बलि गर्दैमा, गंगा स्नान गर्दैमा सुख पाउँदैन। तपाइले पाप-अकुशल कर्म गर्नु भएन, अरूलाई दुःख पीडा दिनुभएन भने तपाइले थाहा नपाउँदै धर्म गरिरहेको हुन्छ। त्यसकारण धर्म भनेको अरूप्रति डाह, ईष्या गरेर पाउने होइन कि अरूप्रति दया माया, मैत्री, करुणा, सदाभावना एवं स्वभावले मात्र रक्षा गरी सदाचारी बन्नु, आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग तथा चतुरआर्य सत्य धर्मलाई बुझ्नु मानव जीवनमा अति आवश्यक छ। यही बुद्धको सत्य धर्मबाट हामी मानवले जीवनमा सुख तथा शान्तिको अनुभूति पाउन सक्दछौं।●

Fixed Departure Tours

USA
Europe
Australia & New Zealand

Travel with the travelers and experience the genuine way of traveling.....

For More Information Visit Our Office:

Lalit Mandap
Travels & Tours (P) Ltd.

Harihar Bhawan, Pulchowk, Lalitpur; Ph: 5546526/5537223; Email: lmc@wlink.com.np; URL: www.lalitmandap.com.np

The Religion of Tathagata

The physical structure makes us realise the difference between human being and other creature. Similarly, human being is distinguished because of having conscience. The mental disposition is all being remains different self-natured according to the creature. Man is one such being whose mental disposition is managed by the conscience. Even in between human being the behaviour remains different because it is run by the conscience. Conscience means the intelligence that

■ Prof. Suwarna Shakya

distinguishes right or wrong. If anyone behaves by doing wrong as right and the right as wrong, such person is called thoughtless person. Any conscious work that man commits is “religion”. The deed that is done which doesn’t suits to man is called “unrighteousness”. Although the kindness and unkindness is the general matter, regarding the duty and non duty, people acts and understand according to the concept of their own religious precepts. Thence, though the things that is called religion is only one, there seems the different name of religion as people follow it according to various religious precepts and the saying and direction of different religious guru. Since the new principles were developed in the interpretation of single percept or single religious guru in various meanings, religions seems to be remain in fragmented form of even a single religious guru as it appears different religion is section or groups. If we observe the Christianity, new testament and old testament, if we look into Islam, difference Sia and Sunni, if we look to Jainism, Swetamber and Digamber, if we ponder upon Hinduism, Shaiva, Vaishnab and Shakta etc and if we look upon Buddhism, Theravada that is under eighteen groups, Mahayana, Vajrayana, and so forth religious conducts are apparent.

Though in diverse groups, Buddhism in Nepal seems to be remaining in three Vehicle methods. Amongst three vehicle (group) also, in eighteen groups which group’s matter is inclusive to another is difficult to know and in this way the religion is in practice. Therefore, Nepalese Buddhists are seen

as vegetarian, non-vegetarian, animal sacrifice follower, five moral precepts backer, five-posture devotee etc. In reality the foundation of Buddhism is four noble truth based transitory, suffering and inanimate and friendship, compassion, joyfulness, indifference and eightfold path. In eighteen sections of Buddhism, the religion is seen to be describe by following the mentioned basis accroding to differences of individual religion. Among the group that occurred in Budhayana, in Vajrayana

section, the unique type of Vajrayana method is found of Nepalese Vajrayana, Vajrayana followers all over the Nepal. Though the Buddhist races remains in Nepalese Vajrayana seems to be fastened in mysterious system of Sakyas and Bajracharya clan which is like their property. Eventhough religion is a progressive and developing object, if it ties to some limit race or clan it becomes narrower by getting obstacle in its development and progress. Then, the question may arise that whose and what kind of religion is it even when one takes the name of Buddhism.

There remains Vinaya (modesty) in religion and that modesty will be the basis of the religion. Vinaya means the disciplined law. When any law is established in practice with some addition and omission, it will become the culture. Since the complication is added and loopholes remains in culture, it should be studied by removing misconduct should reform keeping it within the sphere of religion and it and other element if they have got mixed in it. The appearance of religion might change if it is caught with moss and if it seems like decayed due to social manner. After the appearance is changed, it will be much difficult for the society to bring it back to its shape. Then the religious people get confused in finding the path. Those who were following the method and constitution of so called pure religion even falls to confusion and goes to seniors who were well-informed than oneself requesting them to solve the religious controversy and resolve the problem. In every religion there remains principle accroding to

own kind and they are defined accordingly. In Buddha's instruction, only one thing is thoughtful. That is "Apramad" or "indifference". The desire is the reason of unrest and the indifference is the source of peace. Buddha has said that people should always remain aloof. It is not easy to remain indifference in practicality, as it is easy to say. There are many other things along with the principle code of panccasila (moral precepts) to remain indifference. As any thing is difficult to follow immediately after speaking, one needs to practice and make habit in it in order to compose it easier and accessible to imply it. For this type of practice, that indifference should exist in men. Thus, Lord Buddha has publicize his instruction to live peacefully by being indifferent.

The deed that is done according to acceptance is called religion, thence any work will be 'religion' according to definition of religion seem so. Therefore Buddha has said that anything that is committed by men doesn't become religion because men commit it. The Buddha who has declared that modesty is the foundation of religion has also stated in his teaching that some topic's matters should not be modesty and religion. The Buddha's teaching is that for mankind's welfare man should stay away from coincidence, rites, greediness, dissatisfaction instead of satisfaction and idleness instead of activeness is not religion, Buddha has said. If coincidence, custom, greediness, dissatisfaction and idleness. Thus, ascetism, freedom from convention, generosity, satisfaction and activeness and so forth is the religion according to Buddha. The thing that increases coincidence instead of asceticism, convention instead of nonconvention, greediness, dissatisfaction and idleness is involved then in such place modesty doesn't remain and such modesty less-ness is not the religion of *Tathagata*, the *Tathagata* (Buddha) has explained.

If those who studies Buddhism, who implies various activity by exclaiming to be involved in Buddhism, those calling themselves Buddhist as by saying to follow the Buddha's concept are to preserve Buddhist religion and pursue activity of studying Buddhist religion, it is very essential to live in practice by thinking the above mentioned Buddha's lessons. Those lessons of Buddhism should not be

let touched by situation and vulnerability. By calling the things like situation and vulnerability, going opposite to those teachings will not be considered following the Buddha's instruction. Furthermore, unless the attempt is not made to meet wholeness in religion by relizing this sort of substance till then though it is no called the committing of sin, it won't be following of Buddhism.

When people accepts the so called religion from the religious behaviour, the religious behaviour that decreases illness, increases worldly desires, calls the seperation, emphasizes the non convention, embraces generosity, relizes satisfaction, considers seclusion daring and raises strength then that type of religion is real Buddhist religion and the human behaviour that clings towards such matter is modesty or *Vinaya*. And that is the religion of *Tathagata*, Buddha has stated.

In this context, one thing should be regarded thoughtfully that everything that has been thought as religion followed by those who claims themselves to be Buddhists cannot be the religion of Tathagata. Buddha has said in his discourses that the things that remains as qualified only will be 'religion' otherwise only by implying by Buddhists everything could not be the topic of Buddhist religion. The difference between the Buddhism and Buddha's religion can be found here that the things that Buddha himself has stated is the Buddhist religion. The substance that is reared by Buddhist according to Buddha's saying itself is not said that it is not religion but if the Buddhists has considered the diverse social matter remaining at exterior contact as conducted tradition in the name of religion to be Buddhist religion then those type of element cannot be called the Buddhist religion related with Buddhism.

In Buddhist society of Nepal, the Buddhist tradition are found in which there is a mixture of section wise conventions and the consideration of Buddha's teachings to be religion, which Buddhists have accepted as Buddhist religion. In such condition, it will be the conservation of Buddhism and surrender to Buddha's rule to assimilate the substances in accord to Buddha by interpreting the *Tathagata's* religion. Then only Buddha's peace will be heartily relized. Then the religion of *Tathagata* will be fruitful. ■

परियत्ति शिक्षा

■ निरोज कारंजीत

सबैलाई थाहा भएकै कुरा हो कि ज्ञान नै मनष्यहरूको सम्पूर्ण कुरा हो । ज्ञान तथा प्रज्ञा भएकै कारण मानिसलाई सर्वश्रेष्ठ प्राणी भनियो । तर यस्तो सर्वश्रेष्ठ प्राणी भएर पनि ज्ञान नभएको जस्तो अज्ञानी कार्यहरू भइरहेको देखेर मलाई यो परियत्ति शिक्षाले चाँहि केहि ज्ञान दिन्छ कि भन्ने लागेर नै मैले यस शिक्षा पढ्न थालें । हुन त मैले पनि पनि सानोमा ५/६ कक्षा हुँदा परियत्ति शिक्षा पढेर पछि पढ्न मन नलागेर छोडिदिएको थिए तर पछि मलाई यस शिक्षाको खाँचो भएको जस्तो अनुभव भएर आएकोले ११/१२ कक्षातिरदेखि फेरि मैले परियत्ति शिक्षाको अध्ययन गर्न थालें र अहिलेसम्म पनि पढ्दै छु । जस्तै प्राणी हिंसा नगर्नु, चोरी नगर्नु, काम-मित्याचार नगर्नु, भ्रूटो नबोल्नु र सुरापान नगर्नु इत्यादि अरू शिक्षाहरू । यस्ता राम्रा शिक्षाहरू व्यवहारमा उतारेमा आफुलाई पनि हित हुन्छ र अरूलाई पनि राम्रै गर्छ भन्ने कुरा पनि मनन गर्नुपर्छ । अब प्राणी हिंसा नगरेर कसरी आफुलाई पनि र अरूलाई पनि हित हुन्छ भन्ने कुरा म छोटकरीमा भन्न चाहन्छु ।

यहाँ कसैलाई पनि मर्न मन लाग्दैन । मर्नु देखेर जो पनि डराउँछन् । आफुलाई पनि मर्न डर लाग्छ भने साधारण कुरा हो अरूलाई पनि किन मार्ने ? जो आफुलाई हुने अनुभव हो त्यस्तै सबैलाई नै हुन्छ भन्ने कुरा पनि मैले यही परियत्ति शिक्षा पढेर थाहा पाएँ र प्राणी हिंसा गर्नुबाट अलग रहे । यसरी नै पञ्चशीलका अन्य शीलले पनि यसरी नै नराम्रो काम गर्न हतोत्साहि गर्ने हुन्छ । फलस्वरूप आफुलाई पनि राम्रै हुन्छ भने जगतको पनि कल्याण गर्नुमा आरुनो सानै भएपनि केही योगदान दिएको सरह हुन्छ । अनि परियत्ति शिक्षा पढेर मैले यस्तै नै अनुभव तथा शिक्षाहरू प्राप्त गरे । तर शिक्षा पढेर मात्र होईन व्यवहारमा पनि उतार्नु पर्छ भन्ने कुरा पनि मैले जानें । र सकेसम्म आफु पनि राम्रै गर्ने र अरूलाई पनि उतार्नु प्रेरित गर्न मैले साना साना विद्यार्थी भाईबहिनीहरूलाई पनि आरुना अनुभव बाँड्ने पाएँ । ●

(२५५२ औँ बुद्धपूर्णिमाको उपलक्ष्यमा बौद्ध महिला संघ नेपालले आयोजना गरेको विशेष कार्यक्रममा परोपकार उच्च मा.वि. परियत्ति केन्द्रका पुरस्कृत विद्यार्थीले दिनुभएको मन्तव्य)

शान्तिका लागि परियत्ति शिक्षा

■ रामदेवी महर्जन

परियत्ति शिक्षा बुद्धमूिम नेपालको शिक्षा जगतको निमित्त एक अपरिहार्य आवश्यकता हो । बौद्ध परियत्ति शिक्षा अध्ययन गर्नु भनेको भगवान् बुद्धले देशना गर्नुभएको धर्म उपदेशलाई केही न केही रूपमा जानकारी हासिल गर्नु हो । जुन मानवमा परियत्ति शिक्षाको ज्ञान हुँदैन त्यो मानिस सभ्यता लायक हुँदैन किनभने परियत्ति शिक्षा मार्फत नै आमा, बा, दाजु, भाई, दिदी, बहिनी, इष्ट, मित्र र नाता कुटुम्बलाई गर्नु पर्ने आदर प्रेम, स्नेह र सहायता गर्ने गुण भरिपूर्ण हुन्छ । अरूलाई दुःख नदिनु, नमान्नु, नचोर्नु, व्यभिचार र भ्रष्टाचार नगर्नु, असत्य नबोल्नु, अम्मल - नशालु पदार्थ सेवन नगर्नु जस्ता बुद्धका उपदेशलाई राम्ररी जानेर, बुझेर, व्यवहारमा पालन गर्नु भनेकै आफ्नो र अरूको हित गर्नु हो, शान्ति स्थापना गर्नु हो । बुद्ध - सन्देशले भरिएको परियत्ति शिक्षा नै यस्तो माध्यम बन्न सक्छ जसले मानिसलाई वास्तवमै मानिस बनाउँछ । मानिसलाई मान्छे जस्तो व्यवहार गर्न सिकाउँदछ । बुद्धको उपदेश मानव जीवन सफल पार्ने मार्ग निर्देशन हो । घर व्यवहार र समाजमा बस्दा अपनाउनु पर्ने नीति, नियम र पारस्परिक कर्तव्यहरू बुद्धको उपदेशमा विद्यमान छ । वर्तमान परिप्रेक्षमा परियत्ति शिक्षाको अझ बढी महल बढ्न गएको छ । यसको कारण यस शिक्षाको माध्यमबाट मात्र बुद्धको शान्ति

सन्देशलाई ग्रहण गर्ने मौका दिन्छ । जसको शान्ति संदेशबाट नैतिकता, अनुशासन, संयम सद्भावना आदि सद्गुणहरू विकसित गर्न मदत गर्दछ र समाजका विसंगतिहरू हटाउन योगदान गर्दछ ।

परियत्ति शिक्षा अध्ययनबाट मेरो जीवनमा सकारात्मक परिवर्तन ल्याएको छ । आफू र अर्काको भलाईको लागि केही न केही गर्नु पर्छ भन्ने भावनाले सधैं अगाडि बढ्ने प्रेरणामिलि राखेको छ । आर्थिक तथा व्यावहारी क्रियाकलापमा इमानदारीपूर्वक काम सम्पादन गर्न आफुलाई धेरै प्रेरित गरिरहेको छ । शीलवान बन्न र सदाचरणमा लाग्न मदत गरेको छ । कुनै नराम्रो विचार उत्पन्न भएको बेलामा यसले सतर्कता बोध गराएको छ । यस्तो शिक्षा आर्जनले मेरो मात्र नभई समस्त मानवहरूको नै हित गर्ने हुँदा यसको अध्ययन आर्थिक, राजनीतिक, सामाजिक जस्ता क्षेत्रमा गराई व्यवहारमा उतार्न जोड दिनु आवश्यक छ । साथै मानसम्मान एवं शिष्ट व्यवहार देखाउने बानी हुनुका साथै ध्यान भावनाको अभ्यासले दयावान, धैर्यवान, सहनशील, क्षमाशील र चेतनशील बनाएको छ । ●

(२५५२ औँ बुद्धपूर्णिमाको उपलक्ष्यमा बौद्ध महिला संघ नेपालले बुद्ध विहार, भृकुटीमण्डपमा आयोजना गरेको विशेष कार्यक्रममा परोपकार उच्च मा.वि. परियत्ति केन्द्रका पुरस्कृत विद्यार्थीले दिनुभएको मन्तव्य)

जीवन यात्राको निम्ति आवश्यक ज्ञान - ३

Continuous from issue no. 36/1

विश्वधर्मता २

हाम्रो भविष्यका सम्बन्धमा जिम्मेवारी हाम्रा शास्ताहरूलाई दिई हामी पन्छिएका छौं। तर आज विद्यमान कुनैपनि धर्म वा आगम पाँचहजार वर्ष पुरानो भएको छैन। तर विश्वको अतीत शतवर्ष हजारौं करोडौंले पनि प्रमाण गर्न सकिन्न होला। त्यसोभए अनन्त दीर्घकालहरूमा विद्यमान रहेका धर्म कुन होला ? त्यसवेलासम्म रहेका मनुष्य प्राणीहरू स्वर्गमा वा नर्कमा कुन मार्ग वा माध्यम बाट गएका होलान् ? आफू जन्मनु भन्दाका हजारौं करोडौं वर्षअघिका जिम्मेवारी आजभन्दा केही हजार वर्ष अगाडी जन्मनुभएका शास्ताहरूले लिएका वा लिन्छ भन्ने तथ्य स्वीकार्न सकिन्छ त ?

जे भएतापनि धर्म विभाजन गर्न सकिंदैन। एक – एक जनालाई आवश्यक हुने वा पर्ने किसिमले धर्म बाड्न सकिंदैन। एक देशका भक्तजनलाई एक प्रकारले र अर्कै देशका भक्तजनलाई अर्कै प्रकारले धर्म विद्यमान रहन सक्दैन। आ-आफ्नो धार्मिक मान्यता जेसुकै भएता पनि धर्म एउटै हुन्छ। अधर्म पनि एउटै हुन्छ। सम्पूर्ण विश्वलाई साक्षा हुने हुनाले यसलाई विश्वधर्मता भनी चिनाउनु युक्तिसंगत हुन्छ। आ-आफ्ना धार्मिक मूल्य मान्यता जे सुकै भएतापनि आरूको भविष्य सुखदायी वा दुःखदायी हुने ती साक्षा विश्वधर्मतासँग जोडिएका व्यक्तिहरूका आचरणहरूका सामन्जस्यता वा द्वन्दात्मक घटना माथि निर्भर रहन्छ।

बगिरहेको नदी छेउ पुगेका व्यक्ति पौडी खेल जान्ने भई त्यस नदीमा हाम्फालेमा पौडिनसक्ने दक्षता क्षमता र पानीको वेगअनुसार उसको सुरक्षा विद्यमान रहन्छ। पौडी खेल नजान्ने भई खोलामा हाम्फालेमा कुनै सुरक्षा रहन्न। डुंगा खोजी यात्रा गर्न सकेमा सुरक्षित र चाडै नै गन्तव्यमा पुग्नसक्ने हुन्छ। आफ्नो गन्तव्य खोला बग्ने विरुद्ध दिशामा भएतापनि मेहेनतका साथ डुंगा चलाउँदै लगेमा गन्तव्यमा पुग्न सक्ने हुन्छ। यसरी नै जीवन यात्रारूपी डुंगा चलाउँदा पनि त्यसलाई प्रभावित विश्वधर्मतालाई जानेर यात्रा गरेमा बाधा र पीडालाई पन्छाई यात्रा गर्न सकिन्छ। अभिमत गन्तव्यमा

■ भिक्षु धर्ममूर्ति

पनि पुग्न सकिन्छ। कुनै रोग निवारण गर्ने औषधि बनाउने सम्बन्धित रसायन वा रसायनहरू मिश्रित नमूना शरीरभित्र पठाई त्यसबाट शरीरमा उत्पन्न हुने प्रतिक्रिया वा प्रतिक्रियाहरू निरीक्षण परीक्षण गरिसकेपछि प्राप्त प्रत्यक्ष साक्षीलाई आधार बनाई भन्दा अत्युक्ति नहोला। त्यसरी नै वृक्षलता, पशु वा अन्य विधामा पनि यस्तै सिद्धान्त वा कमवेदको विकास भएको

पाइन्छ। विविध वस्तु वा पदार्थको कारण ती ती वस्तु वा पदार्थमा क्रियात्मक हुने परिवर्तन वा प्रतिक्रिया र त्यसबाट उत्पन्न हुने प्रभाव वा फलका आधारलाई प्रत्यक्ष साक्षी बनाई त्यसानुसार निर्धारण गरिने वस्तु वा पदार्थ हामीले देखेभै विश्वमा भैरहेका घटनाहरू र नेपथ्यमा भैरहेका घटनाहरू पनि 'अभिज्ञा' शक्ति प्राप्त गरेका व्यक्तिले देख्न हेर्न सक्दछ। सूक्ष्म वा अतिसूक्ष्म क्रिया प्रतिक्रियालाई समेत हेर्न देख्न सक्दछ। बुद्धले यसरी देखेका तथ्यहरू धेरै सूत्रदेशनामा उल्लेख भएका छन्। सूत्रपिटकअन्तर्गत मज्झिमनिकायको भयभैरवसूत्रमा यसरी उल्लेख भएको पाइन्छ।

“...उहाँ म; मेरो मन समाधिस्थ भई स्वच्छ, निर्मल कोमल भई क्लेशरहित स्थिर कार्यक्षम भईरहँदा च्यूतोपपात ज्ञानको निम्ति मन भुकाएँ। मनुष्य शक्ति अतिक्रमण भई स्वच्छ, दिव्यचक्षुले मैले मानवहरू च्यूत हुने र फेरि उत्पन्न (जन्म) हुने तरिका प्रक्रिया र उच्च, नीच, सुवर्ण, दुवर्ण सत्वप्राणीहरू तिनिहरूका काम कर्महरूको समानताका आधारमा सुगति र दुर्गतिमा जन्मिने अवस्था मैले देखें। ती ती मनुष्य प्राणीहरू 'शरीर, वचन, मन कर्म'बाट नराम्रो गरी गलत तरिकाले काम गरी, उत्तम पूज्य व्यक्तिलाई घृणा दोषारोपण आदि दुष्चरित्रको कारण दुर्गतिमा उत्पन्न भएका छन्। ती ती मनुष्य प्राणीहरू 'शरीर मन वचन र कर्म'बाट राम्रो गरी सहीतरिकाले काम गरी, उत्तम पूज्य व्यक्तिलाई सम्मान गौरव गरी सच्चरित्रको कारण सुगतिमा उत्पन्न भएका छन् ती सबै म देख्दछु।...”

बुद्धले आफ्नो प्रत्यक्ष अनुभूति त्यसरी देख्नुभएको विशेष अवस्था धेरै छन् । त्यसरी देख्नुभएको विशेष अवस्थाका घटनाहरू विस्तरात्मक रूपले देशनामा उल्लेख गर्नुभएको देखिन्छ । कुनै दुःख पीडा भोगेका मनुष्य प्राणी देख्दा उसलाई त्यस्तो दुःख पीडा किन भोग्नुपरेको भनी आफ्नो 'अभिज्ञा' शक्तिले परीक्षा गरी हेरी त्यसका कारणाकारणहरू अन्य जनलाई बताएको अवस्था पनि छन् । विशेष धन सम्पत्ति सुखादि भोगेका मनुष्य प्राणी देख्दा पनि कसरी उसलाई त्यस्तो सुविधा प्राप्त भएको भनी आफ्नो 'अभिज्ञा' शक्तिले परीक्षा गरी हेरी त्यसका कारणाकारणहरू पनि अन्य जनलाई बताएका अवस्था पनि छन् । बुद्ध स्वयंले मात्र नभई त्यो 'अभिज्ञा' शक्ति प्राप्त गरेका उहाँका शिष्य श्रावकहरूले पनि आ-आफ्ना अतीत जन्म घटनाहरू जनसामू प्रस्तुत गरेका पाइन्छन् । ती सबै तथ्यहरूमा समान साभा प्रक्रिया वा पद्धति रहेको तथ्य स्पष्ट हुन्छ ।

ती हुन् – कुनै व्यक्तिले आफूले गरेको काम क्रियाको समान स्वभावका फल प्रतिक्रिया स्वरूप उसलाई प्राप्त भएको देखिनु हो । यी नै सिद्धान्तलाई उज्गार गर्दै बुद्धले जस्तो वीज रोप्छ त्यस्तै फल भोग प्राप्त गर्छ "यादिसं वपते विजं तादिसं हरते फलं" भनी (धम्मपदमा) देशना गर्नु भएको पाइन्छ ।

आफूले गरेको कर्मअनुसारको फल भोग्नुपर्ने तथ्य उज्गार हुने कुरालाई अझ प्रष्ट रूपमा उदाहरण सहित बुद्धले देशना गरीराख्नु भएको अवस्था मज्झिम निकाय

हार्दिक निमन्त्रणा

प्रत्येक वर्ष भै यस वर्षपनि गुँलाधर्मको उपलक्ष्यमा ध्यान भावना र प्रवचन हुने भएकोले उपस्थिति र पुण्यसंचयको निमित्त हार्दिक निमन्त्रणा एवं अनुरोध गर्दछौं ।

दिन : श्रावण १८ शनिवार देखि भाद्र १५ आईतवार सम्म

स्थान: आनन्दकुटी विहार धम्महल

समय: विहान: ६:३०-७:३० ध्यान भावना

विहान: ७:३०-८:३० प्रवचन

विहान: ८:३०-९:०० जलपान

प्रार्थि:

आनन्दकुटी विहार परिवार

स्वयम्भू: ४२७१४२०

कै 'वेरञ्जक, सालेय्यक र चुल्लकम्म विभंग सूत्रहरूमा उल्लेख भएको पाइन्छ ।' ती देशनाअनुसार यस साभा प्रक्रियामा दुईपक्ष देखिएका छन् । एकपक्ष 'म' अर्थात आफू हो भने अर्को पक्ष 'म आफू' भन्दा बाहिरका सबै तत्व हुन् । मनुष्य, प्राणी, वृक्षलता आदि । आफूले गरेको कामले आफै पवित्र हुन्छ । आफूले आफूलाई नै संयम बनाउनुपर्दछ, नियन्त्रणमा राख्नुपर्दछ । आफ्नो साथ नाथ आफू नै हो । आफूलाई माया गर्नेले आफूलाई संयममा राख्नुपर्दछ । यी सबै प्रकाश 'म आफू' भन्ने प्रथमपक्ष सम्बन्धमा भनिएको हो । शेष सबै व्यक्ति प्राणी वा वस्तु दोस्रोपक्षका रूपमा लिइएको देखिन्छ ।

अतः प्रथम पक्ष (म-आफू) ले दोस्रोपक्ष (अरू-अन्य) लाई हानी, दुःख, पीडा नहुने गरी बाँचन ध्यान दिनु पर्ने हुन्छ । त्यसकारण दोस्रोपक्षलाई के-कसरी हानी, दुःख, पीडा हुन्छ भन्ने ज्ञान हुनु पनि जरुरी हुन्छ । बुद्धले 'अत्तानं उपमं कत्वा' आफूलाई उपमाको रूपमा लिएर भनी माप दण्ड देखाई दिनुभएको छ । यो नै सरल र उचित तरिका हो अरूसँग व्यवहार गर्दाभन्दा अत्युक्ति नहोला ।

क्रमशः.....

मेरो मौनता

■ केशवजङ्ग पाण्डे

सुन्दैछु आवाज पुर्खाहरूको

सोद्वै छन् प्रश्न कहाँ हरायो देशको शान्ति

हत्या हिंसा आतंक मात्र

किन छाियो देशमा अशान्ति

अनुत्तरित भए कारण म परें सोभो जनता

कर्म गरीखानु पर्ने थिएन मसंग राजनीतीको शिक्षा ।

धिकादै थियो पूर्खाको आत्माले

मेरो मौनता देखी

चिम्लेछन् आँखा बुद्धले पनि

मेरो विवशता हेर्न नसकी

अनि सोचन करैलागयो कारण के रहेछ

हुनुमा देशको यो स्थिति

सोच्दासोच्दै एक्कासी तर्सिए किनकी

मेरो मौनताले गर्दा नै जन्मीएको रहेछ

यो परिस्थिति ॥

Your Questions: My Answers – 7

Continuous from issue no. 36/1

104. Q. About Chanting

Ans. Chanting is part of the duty of a Teacher, to give good vibrations, to protect the work of the students from any bad vibrations from outside. The students' job is to practise and observe which is why they are not asked to chant. At a certain stage some are taught: between each word you are aware of sensations with *aniccha*, with *sampajanna* very clearly in every pause. This, not mere chanting, gives the Dhamma vibration. It becomes part of the constant meditation of *sampajanna*. Otherwise mere chanting, which looks so easy, is just a rite, ritual or religious ceremony.

105. Q. If not the ego, which part of the being can give or receive *metta*?

Ans. *Vipassana* takes you to the ultimate truth, but the Buddha wanted you to be aware of both this and the apparent truth. Both this wall and my head are ultimately vibrations but apparently solid. The wall will still break my head on impact! Ultimately there is no being, but you still give up unwholesome actions- such as hatred, aversion, ill-will, and animosity- because they harm you. Generating *metta*, love, compassion and goodwill, makes your mind better, and helps you to reach the final goal.

105. Question. It appears that your interpretation of the text is not as literal as it could be. How do you know that your interpretation is correct and what the Buddha intended?

Ans. The language is twenty five centuries old, and meanings change. Even if they don not, what the Buddha said with his experience cannot be understood without that experience. Many translators have never practised. We are not here to quarrel with or condemn other interpretations of the Buddha's words. As you practise, you will understand what the Buddha meant; and for now you must accept whatever you do experience.

Commentaries were written on the Buddha's words, some over 1,000 years after his death, although our research reveals that *Vipassana* in its pure form was lost 500 years after his death. Others were written within 500 years, but were lost except in Sri Lanka: they were again translated into *Pali*,

ॐ S.N. Goenka

but with the translator's own interpretation. They give a clear picture of Indian society in the Buddha's time: the whole spectrum of its social, political, educational, cultural, religious and philosophical background. They often unravel obscure words by giving many synonyms. Yet while they are very helpful, their words differ from our experience, and if in the Buddha's words we find a clear, direct explanation, then without condemning the commentaries, we have to accept the Buddha's explanation of our experience.

For instance, one tradition takes *vedana* as only mental. It is true that *vedana* is a mental aggregate and that *vedananupassana* has to be mental. But in several places the Buddha talks of *sukha* and *dukkha vedana* on the body, as in the *Saiipatthana Sutta*, whereas *somanassa* and *domanassa vedana* are used for the mind.

Some translations in English of the word *sampajanna*, such as "clear comprehension," have created much confusion. This suggests sati without *sampajanna*, the understanding with perfect *panna*. In the Buddha's words, *viditavedana uppajati*, you feel sensations coming up. Mere awareness is all right just as a start: for instance an itch just felt and labelled, with no understanding of *anicca* but this is not *sampajanna*.

Similarly sati *parimukham* has been translated "keeping the attention in front." People start imagining their attention to be in front, outside the body, and the technique of *kaye kayanupassi, vedanasu vedananupassi* in the body, in the sensations is lost. When our experiences differ from the beliefs of other traditions, we take shelter in the Buddha's words.

The *vipassana* resercha institute has been established to go through all the Buddha's words using computers; the volume of the literature is huge. Instead of remembering instance of, say, *vedana* or *sampajano* in 40-50 volumes of 300-400 pages each, computers are used to find the uses of examination. If differences result, we can't help it, but nor do we insist that *idam saccam*, "this only is the truth." There is no attachment. I understanding from my direct experience of the words of the Buddha, and

form this line of teachers, including those who reached very high stages. There an experience was the same. Similarly thousand of meditators around the world have had the same experience. I am therefore confident that this teaching is correct and the Buddha's way. If in doubt, practice: only practice will remove the doubts. If this technique does not suit you intellectually, then walk with something else, but don't keep mixing, running here and there. If you find results with his technique, go deeper and all your questions will be answered. Even having learnt just a little pali, the words of the Buddha will become clear in time. You feel he is directing you. Rather than unnecessary intellectual activity, or arguments and debates, experience will clarify.

You have come to a *satipatthana* course to experience, and not just to hear the Buddha's words or a particular teacher interpretation. Having taken three or more courses before joining, now keep going deeper so that the Buddha's words become clear by experience. Free yourselves from all these *sankharas* and start experiencing real liberation. May all of you reach the final goal of full *nibbana*.

You are taking right steps on the right path: although long, it doesn't matter. Taking the first, the second, and in these way step by step you are bound to reach the final goal. May all of you enjoy the real happiness and peace of liberation. May all beings be happy

(Source: S. N. Goenka, *Discourses on Satipatthana Sutta*, Vipassana Research Institute, Igatpuri, India. 2001.)

सूचना

नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षक शिक्षिका तालिम समितिबाट यही आउँदो श्रावण ४ गते शनिवारदेखि कक्षा ७ – १० सम्मका बौद्ध परियत्ति बिद्यार्थीहरूका लागि, विश्व शान्ति विहार नयाँ बानेश्वरमा प्रत्येक शनिवार बेलुकी ४ बजे देखि ६ बजे सम्म विशेष कक्षा सञ्चालन हुने भएकोले त्यसमा सहभागि हुन सूचित गरिन्छ । साथै यस बारेमा विस्तृत जाकारी हरेक केन्द्रमा उपलब्ध गराईने छ ।

सम्पर्क:

भिक्षु पञ्जारत्न, सुमंगल विहार

९८४९२३७२६७

नेपाल यो हाम्रो बुद्धको देश

अहा □ कस्तो राम्रो यो देश हो हाम्रो
विश्व शान्तिकै मुहानभै कति राम्रो
जन्मभूमि हो यो बुद्धको शान्त यो देश
विश्वमै फैलिएर गइरहेको शान्ति सन्देश ॥

दि. श्रीमती सुशीला शाक्य

अहा □ कस्तो राम्रो यो देश हो हाम्रो
सुन्दर शान्त शीतल हिमालय भएरै अति राम्रो
शान्तिको क्षेत्र हो यो हाम्रो देश नेपाल
बुद्धको जन्मस्थल भई यो विश्वमै बिशाल ॥

अहा □ कस्तो राम्रो यो देश हो हाम्रो
बुद्धको शान्तिको शिक्षानै अति राम्रो
वैशाख पूर्णिमाको शुभदिन भै कति राम्रो
जन्म, बोधि, निर्वाणको ज्ञान बोध हुने हाम्रो ॥

अहा □ कस्तो राम्रो यो देश हो हाम्रो
मानव मात्रको अति नै हित हुने दीक्षा
विश्वमानै शान्ति ल्याउन सक्ने सन्देश
नेपाल कति राम्रो यो हाम्रो बुद्धको देश ॥

प्यासिफिक मेटल स्टोर PACIFIC METAL STORE

पञ्चावती महाविहार, न:बहाल, ललितपुर-२०

फोन: २९१००५९, ५५२९५३० (पसल)

५५३३९९७ (निवास)

मोबाईल: ९८४९-२९४२२६

(तामा, पित्तल, जर्मन सिल्भर पाता, तार

तथा

वेल्लिङ्ग रडहरूको थोक एवं खुद्रा विक्रेता)

ने मवीर शाक्य

शान्तवीर शाक्य

बौद्ध गतिविधि

पञ्चवीरसिंह पुरस्कार प्रदान

जेठ ४, काठमाडौं ।

नेपाल भाषाको राष्ट्रिय दैनिक सन्ध्या टाइम्समा बुद्धधर्म सम्बन्धित प्रकाशित हुने विभिन्न लेखहरूको आधारमा प्रदान गरिने पञ्चवीरसिंह पुरस्कार यस वर्षको लागि शिशिल चित्रकार र सुनीता मानन्धरलाई प्रदान गरिएको छ ।

बुद्ध सम्बन्ध २५५० का लागि सुनिता मानन्धर र २५५१ का लागि शिशिल चित्रकारलाई सो समारोहका प्रमुख अतिथि एवम अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सचिव भिक्षु कोण्डन्यले प्रदान गर्नुभएको थियो ।

सन्ध्या टाइम्समा वर्षभरि प्रकाशित भएका लेखहरूलाई अमिता धाखा र गौतमवीर वज्राचार्य मूल्यांकन गर्नुभएको थियो । सन्ध्या टाइम्स दैनिकका सम्पादक सुरेशकिरण मान्धरले मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको सो कार्यक्रम त्रिरत्न मानन्धरको सभापतित्वमा सम्पन्न भएको थियो ।

वेनीमा २६३२ औं बुद्धजयन्ती सम्पन्न

७ जेष्ठ, वेनी ।

म्याग्दी जिल्लाको सदरमुकाम वेनी बजारस्थित बौद्ध संघसंस्था र बुद्धधर्ममा आस्था राख्ने समुदायहरू बीच छलफल गरी बुद्धजयन्ती मूल समारोह समिति २०६५ गठन गरी तिनदिने कार्यक्रमका साथ २६३२ औं बुद्धजयन्ती भव्य मनाइयो ।

कार्यक्रमको पहिलो दिन जेष्ठ ५ गते मगर महिला बौद्ध सेवा समाजको संयोजकत्वमा म्याग्दी अस्पतालमा उपचारार्थ रहनुभएका विरामीहरूलाई सीधै स्वास्थ्यलाभको कामना गरी फलफूल वितरण गरियो ।

दोश्रो दिन जेष्ठ ६ गते महिला बौद्ध संघ वेनीको संयोजकत्वमा वेनीको चैत्य परिसरमा बुद्धपूजा, धर्मदेशना र ज्ञानमाला भजन कार्यक्रम सम्पन्न भयो । काठमाण्डौबाट पाल्नुभएका भिक्षु अमतोले धर्मदेशना गर्नुभएको थियो ।

सोहीबेला युवा बौद्ध संघको संयोजकत्वमा “सबल व्यक्तित्वको लागि पंचशील” विषयक अन्तर मा.वि. स्तरीय वक्तृत्वकला प्रतियोगितामा न्यू वेष्ट पोइन्ट आ.उ.मा.वि.का प्रदिप के.वी प्रथम, माउण्ट एभरेष्ट आ.मा.विका सरिता सुवेदी द्वितीय, लोकदिप आ.मा.वि.का विवेक रिजाल तृतीय, वेनी सामुदायिक मा.वि.का आशा शर्मा र भानु मा.वि.का कृष्ण

वि.क.ले सान्त्वना स्थान हासिल गरे । सो अवसरमा प्रमुख अतिथि जिल्ला शिक्षा अधिकारी लखन कुमार थापाले पञ्चशील चारआर्य सत्यको विषयमा मन्तव्य व्यक्त गर्नुभयो ।

तेश्रो दिन जेष्ठ ७ गते मूल समारोह समितिको आयोजनामा विहान शान्तिपद यात्रा र मूल कार्यक्रम सम्पन्न भयो । समितिका संयोजक म्याग्दी बौद्ध संघका अध्यक्ष यजन लाल शाक्यको सभापतित्व र प्रमुख जिल्ला अधिकारी भरत पौडेलको प्रमुख आतिथ्यतामा सम्पन्न सो कार्यक्रममा महिला बौद्ध संघ वेनीको सहयोगमा असाहाय विद्यार्थीहरूलाई शैक्षिक सामाग्री वितरण, बक्तृत्वकला प्रतियोगितामा प्रथम, द्वितीय, तृतीय र सान्त्वना प्राप्त गर्नेहरूलाई पुरस्कार वितरण, मगर महिला बौद्ध सेवा समाजले मगर समुदायका महिलाहरूलाई बुद्धशिक्षा ग्रहण गर्न प्रेरणा दिने नरबहादुर थापा मगरलाई सम्मानलगायत म्याग्दी बौद्ध संघका सल्लाहकार सदस्य सुदर्शन कुमार श्रेष्ठ, नेकपा एकिकृतका हिरा के.सी र म्याग्दी बौद्ध संघका संस्थापक अध्यक्ष प्रकाश कुमार श्रेष्ठले सुभकामना मन्तव्य, बुद्धजयन्ती समाहरो समिति काठमाण्डौबाट पाल्नुभएका श्रद्धेय भिक्षु उत्तमोले धर्मदेशना गर्नुभयो । म्याग्दी बौद्ध संघका सहसचिव सुविन श्रेष्ठले स्वागत मन्तव्य र सचिव याम शाक्यले कार्यक्रम संचालन गर्नुभयो । ज्ञानमाला भजन समूहबाट रोचक ज्ञानमाला भजन प्रस्तुत गरियो भने मगर संघ, म्याग्दी र तमु समाज म्याग्दीले जलपानको व्यवस्था गरेका थिए । उक्त कार्यक्रमपश्चात् छत्त्याल संघ म्याग्दीको संयोजकत्वमा वेनी बजारमा रथयात्राको कार्यक्रम सम्पन्न भयो ।

म्याग्दीको विकट गाउँमा बुद्धजयन्ती

म्याग्दी जिल्लाको गाउँ चिम खोलामा विभिन्न कार्यक्रमहरूका साथ बुद्धजयन्ती मनाइयो । चिम खोला गाउँका बुद्धशिक्षामा श्रद्धाराख्ने महानुभावहरूको भेलाले श्री रिम (थकबहादुर) पाउजा मगरको अध्यक्षतामा २२ सदस्यीय बौद्ध सेवासमिति चिम खोला नामक संस्था गठन गरी बुद्धपूजा लगायत विभिन्न धार्मिक कार्यक्रमहरूका साथ बुद्धजयन्ती मनाइयो । सो अवसरमा भविष्यमा त्यस गाउँमा एउटा बुद्धको प्रतिमासहितको भव्य चैत्य बनाउने लक्ष्य राखी अहिलेदेखि नै बुद्धशिक्षा प्रचार गर्दै घरघरमा बौद्ध झण्डा फहराउने साथै सबैसँग सहयोग माग गरी लक्ष्यपूरा गर्ने निर्णय गरेको छ ।

रत्नेचौरमा बुद्धजयन्ती

म्याग्दी जिल्ला रत्नेचौरमा तिलक थापा मागरको सक्रियतामा त्यस गाउँका बुद्धशिक्षामा आस्था राख्ने महानुभवहरूले एक आपसमा छलभल गरी बुद्धजयन्ती मनाइयो । त्यस गाउँका श्रद्धावान महानुभावहरूकै सहयोगमा सो कार्यक्रम मनाउन सफल भएको छ । साथै गाउँमा पनि बुद्धको प्रतिमा र विहारको कमी महशुस गरी उपयुक्त जगमालगायत अन्य सहयोग जुटाउने उद्देश्य बोकी एउटा समिति गठन गरिएको छ ।

विराट बौद्ध संघको पुर्नगठन

जेठ १८, विराटनगर ।

विगत दुई दशकदेखि विराटजगर क्षेत्रमा सक्रिय रूपमा सञ्चालन भईरहेको विराट बौद्ध संघको पुर्नगठन भएको छ । मोहनप्रसाद शाक्यको अध्यक्षतामा सो संघमा सर्वसम्मतिबाट उपाध्यक्ष ऋद्धिर्ष वज्राचार्य, सचिव सत्यनारायण ताम्रकार, उपसचिव चन्द्रिका शाक्य, कोषाध्यक्षमा गणेश शाक्य चुनिनुभएको छ भने कार्यकारी सदस्यहरूमा लक्ष्मी शाक्य, गंगादेवी हलवाई, बुद्धरत्न उदास, पुष्पधन शाक्य, उमेशबहादुर तुलाधर र ललित श्रेष्ठ गरी कुल ११ सदस्यीय समिति गठन भएको छ । त्यस्तै सल्लाहकारहरूमा धर्मकुमार हलवाई, मोहनराज नेपाली ताम्रकार, धर्मराज शाक्य र लोकेन्द्रकुमार मल्ल रहनुभएको छ ।

विराट बौद्ध संघकै सक्रियतामा २५५२ औं बुद्धजयन्ति मनाइएको छ । कल्पवृक्ष दान, बुद्धपूजा आदि जस्ता सप्ताहव्यापि कार्यक्रमको आयोजना गरि मनाइएको सो अवसरमा केशरी वज्राचार्यलाई सम्मान गरिएको थियो । भिक्षु गौतमले धर्मदेशना गर्नुभएको उक्त सभा धर्मकुमार हलवाईको सभापतित्वमा सम्पन्न भएको थियो ।

भिक्षु विमलानन्द स्मृति रनिङ्ग शिल्ड सम्पन्न

जेठ ३२, तानसेन ।

दिवंगत भिक्षु विमलानन्द महास्थविरको स्मृतिमा अन्तरजिल्ला बौद्ध संघसंस्थास्तरिय हाजिरीजवाफ सम्पन्न भएको छ ।

प्रतियोगितामा करुणा बौद्ध संघ, बुद्ध विहारका अर्चना शाक्य र अनुराधा वज्राचार्य प्रथम, बौद्ध महिला सेवा समिति, आनन्द विहारका अनुराधा वज्राचार्य र सुनिता शाक्य

द्वितीय तथा धर्मचक्र युवा संघ, धर्मचक्र महाविहारका महेश मान वज्राचार्य र सुनिल थापा तृतीय हुनुभएको छ ।

विजयी प्रतियोगीहरूलाई प्रमाणपत्र र पुरस्कार तथा विजयी हुने करुणा बौद्ध संघ, बुद्ध विहारलाई रनिङ्ग शिल्ड प्रदान गरियो । उक्त प्रतियोगिताको संचालन संघका सल्लाहकार एवं पूर्व अध्यक्ष विनय राज वज्राचार्यले गर्नुभएको थियो ।

बुटवलमा देवाचारी विहारको उद्घाटन

असार १ गते ।

मोसफलमा बुद्ध शिक्षाको प्रचार हुने क्रममा देवाचारी विहारको अनागारिका धम्मावतिले उद्घाटन गर्नुभएको छ ।

सो कार्यक्रममा भिक्षु कोण्डन्यले प्रवचन दिनुभएको थियो भने आर्थिक प्रतिवेदन कोषाध्यक्ष कृष्णमान शाक्यले प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । कार्यक्रममा उक्त विहारका अध्यक्ष संघरत्न शाक्य, सचिव विमलबहादुर शाक्य लगायतले आ आफ्नो मन्तव्य व्यक्त गरेका थिए । कार्यक्रममा धर्मकीर्ति ज्ञानमाला भजन समूहबाट भजन प्रस्तुत गरिएको थियो ।

आनन्दकुटी विहारमा बुद्धपूजा

४ आषाढ, स्वयम्भू ।

ज्यापुन्ही (जेठ पूर्णिमा)को अवसरमा आनन्दकुटी विहारमा बुद्धपूजा तथा धर्मदेशना सम्पन्न भयो । विहारका सचिव भिक्षु धर्ममूर्ति स्थविरले बुद्धपूजा, पञ्चशील तथा धर्मदेशना गर्नुभयो । सो कार्यक्रममा श्रद्धालु उपासक गोविन्द अमात्य सपरिवारबाट भिक्षु संघ, अनागारिका संघ तथा उपस्थित उपासक उपासिकाहरूलाई जलपान र भोजनको व्यवस्था गर्नुभयो । यसभन्दा अघिल्लो पूर्णिमा (बुद्धपूर्णिमा)मा श्रद्धालु उपासक, उपासिकाहरू पिर्थी नारायण, इन्द्र कुमारी, जोगमाया, कीर्ति, अशोक, सरस्वती, सुनिता, अन्जु, किस, पुष्पतारा, दिपतारा मानन्धरबाट दिवंगत रामकुमारी, जित बहादुरको नाममा खिर भोजन दान प्रदान गर्नुभएको थियो ।

भिक्षु विमलानन्दको प्रतिमा अनावरण

आषाढ ४, तानसेन ।

तानसेनस्थित महाबोधि विहारको बौद्ध महिला समिति र बौद्ध युवा संघको क्रमशः २४ औं र २० औं वार्षिकोत्सव तथा महाबोधि विहारका संस्थापक अगमहासद्वम्म जोतिक धज दिवंगत भिक्षु विमलानन्द महास्थविरको प्रतिमा

अनावरासहित भव्य धार्मिक समारोह सु-सम्पन्न भएको छ ।

प्रमुख अतिथि अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका पूर्व अध्यक्ष भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरज्यूले दिवंगत भिक्षु विमलानन्द महास्थविरको प्रतिमा अनावरण गर्नुभयो । समारोहका विशेष अतिथि संघउपनायक भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले धर्मदेशना गर्नुभएको थियो भने सहायकाचार्य शील बहादुर वज्राचार्यले भिक्षु विमलानन्द महास्थविरको जीवनी वारेमा प्रकाश पार्नुभयो । यसरी नै भिक्षु सागरधम्म, पाल्पा जिल्लाका स्थानीय विकास अधिकारी बद्रीनाथ घिमिर करुणा बौद्ध संघका अध्यक्ष छत्रराज शाक्य, पूर्व प्रमुख जिल्ला अधिकारी ज्ञानकाजी शाक्यले दिवंगत भिक्षु विमलानन्द महास्थविरको वारेमा मन्तव्य दिनुभयो ।

बौद्ध युवा संघको संस्थागत विकासका लागि योगदान दिनुहुने महानुभावहरु मनोहरलाल शाक्य, शेखर प्रधान, पुरनराज वज्राचार्य, कविन्द्र बहादुर वज्राचार्य र पूर्व अध्यक्ष दिपेन्द्र काजी शाक्यलाई सम्मान-पत्रसहित मायाको चिनोस्वरूप बुद्धमूर्ति प्रदान गरियो ।

सोही समारोहमा संघका पूर्व अध्यक्ष विनयराज वज्राचार्यबाट बौद्ध युवा संघको साधारण सभाबाट निर्विरोध निर्वाचित पदाधिकारी सदस्यहरुको नाम घोषणा गरियो । अध्यक्ष बसन्तलाल वज्राचार्य, निवर्तमान अध्यक्ष विजन कुमार वज्राचार्य, उपाध्यक्ष प्रविन राज शाक्य, सचिव राजेश काजी शाक्य, कोषाध्यक्ष धिरेन्द्र शाक्य, सह-सचिव विनोद शाक्य, कार्यसमिति सदस्यहरु संजिल शाक्य, रोदित राज शाक्य, किशोर दर्शन वज्राचार्य, किरणमुनी शाक्य, राजेश बहादुर वज्राचार्य, मेनुका वज्राचार्य, रेनुका वज्राचार्य, अनुराधा वज्राचार्य विवेक काजी शाक्य रहनुभएको छ ।

पुरस्कार वितरण

दीपंकर परियत्ति शिक्षालयको वार्षिक उत्सव एवं बु.सं. २५५१ औं समूह दीपंकर परियत्ति शिक्षालय र आदर्श शरण माध्यमिक विद्यालयका उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूलाई पुरस्कार वितरण गरियो ।

नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाका परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बोधिज्ञानको सभापतित्व एवं श्री मोतिलाल शिल्पकारको प्रमुख आतिथ्यत्वमा पुरस्कार वितरण गरियो । उक्त समारोहमा परियत्ति सद्धम्म पालक प्रथमवर्षदेखि परियत्ति सद्धम्म कोविद सम्मका जम्मा १४५ जना विद्यार्थीहरूलाई पुरस्कार वितरण गरिएको थियो । जसमध्ये परियत्ति सद्धम्म कोविद (१० कक्षा)मा वोर्ड प्रथम आउने मोनिस वज्राचार्यलाई विशेष पुरस्कार प्रदान गरिदाँ आफ्नो अनुभव पनि व्यक्त गर्नुभयो ।

पञ्चशीलप्रार्थना एवं त्रिरत्न प्रार्थनाबाट शुरु भएको सो कार्यक्रममा सुजाता गुरुमाँवाट स्वागत भाषण, विद्या शाक्यबाट प्रगति प्रतिवेदन र कोषाध्यक्ष हेराकाजी सुजिकाबाट आर्थिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गरियो । बोधिज्ञान भन्ते र अनागारिका अगगजाणी 'धम्माचरिय' बाट परियत्ति शिक्षाको महत्वबारे प्रकाश पारिएको थियो । प्रमुख अतिथि मोतिलाल शिल्पकारले परियत्ति शिक्षा विद्यार्थीहरूको लागि नभई नहुने शिक्षा भनी मन्तव्य व्यक्त गर्नुभयो ।

सहकोषाध्यक्ष बोधिरत्न रत्न शाक्य 'पौषा' ले अक्षयकोषको लागि रु. १ लाखको चेक केन्द्राध्यक्ष सुश्री अमिता धाखा र कोषाध्यक्ष हेराकाजी सुजिकालाई हस्तान्तरण गर्नुभयो ।

रचना वज्राचार्य र मंगलदेवी शाक्यबाट संचालित उक्त कार्यक्रममा परियत्ति विद्यार्थीहरूबाट नाटक र मंगलसूत्र पाठ पनि प्रस्तुत गरिएको थियो ।

वार्षिक उत्सव एवं पुरस्कार वितरण कार्यक्रमको निमित्त

श्रद्धापूर्वक ललिपुर उपमहानगर पालिकाले रू.५०००, मोतिलाल शिल्पकारले रू.३२००, नानीवेती शाक्यले रू.१२००, बेतिमाया शाक्यले रू. १०००, पुरुष रत्न शाक्यले रू. ५००, गणेश बहादुरले रू. ५००, गुण ज्यासः पसःले रू ५००, बोधि रत्न शाक्य(पौषा) रू.५१६, बोधिवज्र वज्राचार्यले रू.५००, मंगल उपासकले रू.२००, बसन्त मान शाक्यले रू.२००, अमिता धाख्वाले रू ५००, बुद्धरत्न धाख्वाले रू.२००, ज्ञानमाया शाक्यले रू.१००

हालसम्ममा अक्षयकोषमा जम्मा रू. १ लाख ५३ हजार रकम जम्मा भएको छ ।

नयाँ प्रव्रज्या

स्थविरवाद बुद्धधर्म नेपालमा पुर्नजागरणसँगै प्रव्रज्या हुने क्रम वृद्धि भइरहेको छ । यसैअनुरूप आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू, बुद्धविहार भृकुटीमण्डप तथा विश्वशान्ति विहार, नयाँ बानेश्वरमा प्रव्रज्या सम्पन्न भएको छ । नेपालका एक मात्र त्रिपिटक आचार्य भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविरको उपाध्यत्वमा प्रव्रजित भएका बुद्धदत्त र धम्मदत्त बुद्ध विहार, भिक्षु ज्ञानपूर्णकको उपाध्यत्वमा १. विमत्तो २. जनिन्दो ३. नरिन्दो

नयाँ बनेका श्रामणेरहरु भिक्षटनकोलागि जाँदौ

४. इन्द्रको ५. पमुत्तो ६. मुनिन्दो, विश्वशान्ति विहार तथा Ven. Phra Maha Sawasdi Kovito(Thailand)को उपाध्यत्वमा 1. Samanera Santosh Chitrakar, 2.Samanera Sudinna Maharjan, 3.Samanera Subindra Mali, 4.Samanera Sucinno Prajapati, 5.Samanera Dhammik Shrestha, 6.Samanera Sudatta Shrestha, 7.Samanera Susan Khadgi, 8.Samanera Rohit Tandukar, 9.Samanera Ashish Shrestha, 10.Samanera Suddin Shrestha, 11.Samanera Sakcham Shahi, 12.Samanera Samundra Shrestha, 13.Samanera Sundar Shrestha, 14.Samanera Sudev Meju, 15.Samanera Madan

Maharjan, 16.Samanera Shrijan Maharjan रहेका छन् . Ven. Phra Maha Sawasdi Kovito(Thailand) को उपाध्यत्वमा बनेका श्रामणेरहरु बुद्धधर्म अध्ययनको लागि २०६५/२/६गते थाईल्याण्ड जानुभएको छ, साथमा दुई पुराना श्रामणेरहरु 1. Samanera Vijeet Shrestha / 2. Samanera Subhaddo Budhamagar पनि जानुभएको छ ।

रक्त दान

७ आषाढ, काठमाडौं ।

भगवान पाउ स्वयम्भू, ज्यापु समाज १५ वडाद्वारा २५५२ औं बुद्धपूर्णिमाको उपलक्ष्यमा रक्तदान कार्यक्रम आयोजना गरियो । कार्यक्रममा ज्यापु महागुठी यै महानगर समितिका अध्यक्ष ई. मोहन कृष्ण डंगोल, ब्लड डोनर्स एशोशियशन नेपालका महेन्द्र विलास जोशी, ज्यापु समाज १५ वडा कार्यक्रमका संयोजक शोभा महर्जन, ज्यापु समाज १५ वडा अध्यक्ष सुकुराम महर्जन तथा आनन्दकुटी विहारका निवासी भिक्षु अस्सजिको सहभागितामा ७० जना पुरुष तथा २१ जना महिलाले रक्तदान गर्नुभयो ।

पुरस्कार वितरण

१४ आषाढ, काठमाडौं ।

दिवंगत ज्ञानज्योति कंसाकारको निवासमा कसाः तर्ध गुठीद्वारा सञ्चालित ज्ञानज्योति परियत्ति केन्द्रमा यस वर्ष परियत्ति परिक्षामा उत्तिर्ण भएका विद्यार्थीहरूलाई परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बोधिज्ञानको प्रमुख आतिथ्य तथा अमृत ज्योति कंसाकारको सभापतित्वमा पुरस्कार गरियो । उक्त कार्यक्रममा परियत्ति शिक्षामा कक्षा ५ मा बोर्ड तृतीय प्राप्त स्वर्णम कंसाकारले आफूले परियत्ति शिक्षा पढेर धेरै बौद्धज्ञान हासिल गरेको र साथमा यस शिक्षावाट स्कूलको शिक्षामा अध्ययन गर्न मदत पुगेको अनुभव बताए । कार्यक्रममा त्रिरत्न मानन्धर, चसान र परियत्ति केन्द्रका शिक्षक मिलन श्रेष्ठले पनि परियत्तिको महत्ववारे विचार व्यक्त गर्नुभयो ।

“धम्मो हवे रक्खवि धम्मचारि - धम्मो सुचिण्णो सुखकावहानि ।
एसनिसंसो धम्मे सुचिण्णे - न दुग्गति गच्छति धम्मचारीति ॥”

धर्मको आचरण गर्नेलाई धर्मले रक्षा गर्दछ । धर्मानुसार आचरण राम्रो भएको व्यक्तिलाई जहाँ गए पनि सुख हुन्छ । धर्मचारी कहिले पनि दुर्गतिमा पर्दैन । धर्मको आचरण गरेमा यस्तो फल प्राप्त हुन्छ ।

—धम्मपद—